

Künye:

Cilt: 39(3)

Yıl: 2025

Sayfa: 809-835

 Zehra Göde^a Aygül Aykut^b

^a Yük. Lis. Öğr., Türkiye Cumhuriyeti
Millî Eğitim Bakanlığı,
zehragode@hotmail.com

^b Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi,
aygul.aykut@gmail.com

* Sorumlu Yazar

Geliş Tarihi: 05.05.2025

Kabul Tarihi: 25.07.2025

Yayın Tarihi: 30.09.2025

Atıf:

Zehra Göde, Aygül Aykut, (2025).
Türk Çağdaş Sanatında Geleneksel
Aplikeden Kavramsal Kolaja (1960-).
Erciyes Akademi, 39(3), 825-852.
<https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1690972>

Screened by

Except where otherwise noted, content
in this article is licensed under a
Creative Commons 4.0 International
license. Icons by Font Awesome.

Türk Çağdaş Sanatında Geleneksel Aplikeden Kavramsal Kolaja (1960-)

Öz

Geleneksel el sanatlarında doğan applike; keçe, deri, kumaş ve metal gibi farklı malzemelerle yüzeye tutturularak desen oluşturulan bir birleştirme tekniğidir. Tarihte kullanım şekline göre çeşitlilik göstermiş, çoğunlukla bulunduğu toplumdaki kültürel izleri yansıtmıştır. Sanat-zanaat ayrımının Postmodern dönemde belirsizleşmesiyle kökü geleneğe dayanan dokuma sanatları; sonrasında iplik sanatı, tekstil sanatı, lif sanatı olarak çağdaş sanatta yer almıştır. Applike, kapitone, dikiş, nakış gibi geleneksel sanat teknikleri de çağdaş sanatçıların üretimlerinde kullandıkları ifade araçlarına dönüşmüştür. Sanatçının seçtiği malzeme ve teknikler, aktarmak istediği düşüncenin hizmetinde araç olarak dil hâlini almaktadır. Kullanılan malzeme ve tekniklerde göstergeye işaret eden dil, çağdaş sanattaki kavramsal kolajın belirgin özelliğidir. Bu doğrultuda aplikenin yapısını oluşturan aynı zamanda düşüncenin yansıtılmasına araç olan teknik, yöntem, strateji veya malzemenin kendisinin bir düşünceye hizmet etmesi kaçınılmaz olur.

Makalede, 1960 sonrası Türk çağdaş sanatında geleneksel applike tekniğinin kavramsal kolaj stratejisine dönüşümü incelenmiştir. Çalışmada, Türk çağdaş sanatında aplikenin çeşitli kullanımlarına (tekstil sanatı, lif sanatı, mixed media işler, yerleştirme) odaklanılmaktadır. Araştırmada karma yöntem kullanılmış; literatür taraması, göstergebilim ve betimsel analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır. Burhan Doğançay'ın 'Duvarlar' serisinde kolaj ve applike tekniklerinin kent belleği ve toplumsal izler üzerinden kavramsal bir anlatı oluşturduğu; Gülsün Karamustafa'nın 'Meydan' serisinde aplikenin göç, kimlik ve hafıza temsiliyle ilişkilendirildiği; Gözde İlkin'in tekstil temelli işlerinde aplikenin mekânsal ve bedensel sınırları sorgulayan bir stratejiye dönüştüğü; Rabia Demir'in malzeme yoluyla kavramsal bir yüzey dili geliştirdiği tespit edilmiştir. Bulgular, applike tekniğinin Türk çağdaş sanatında biçimsel bir unsurdan öte, kavramsal ve eleştirel bir anlatı aracına evrildiğini göstermektedir. Araştırma, applike ve kolaj tekniklerinin güncel sanat pratiklerindeki rolünü tartışarak, literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Applike, Kolaj, Kavramsal Kolaj

FROM TRADITIONAL APPLIQUÉ TO CONCEPTUAL COLLAGE IN TURKISH CONTEMPORARY ART (1960-)

Abstract

Appliqué, rooted in traditional handicrafts, is a technique in which various materials—such as felt, leather, fabric, and metal—are affixed to a surface to form patterns. Historically, its applications have reflected the cultural context of the societies from which they emerged. In the Postmodern era, as the distinction between art and craft blurred, traditional weaving arts began to be incorporated into contemporary practices under the categories of fiber art, textile art, and thread art. Techniques such as appliqué, quilting, stitching, and embroidery have been reinterpreted as expressive tools by contemporary

artists. The selection of material and technique by the artist serves as a visual language to convey meaning. This material-based language reflects the essence of conceptual collage in contemporary art, where the technique itself becomes an integral part of the idea.

This study investigates how the traditional appliqué technique has evolved into a conceptual collage strategy in Turkish contemporary art since the 1960s. Focusing on its application in textile art, fiber art, mixed media, and installations, the research employs a mixed-methods approach including literature review, semiotic, and descriptive analysis. It was found that Burhan Doğançay's 'Walls' series uses collage and appliqué to narrate urban memory; Gülsün Karamustafa's 'Square' series explores themes of migration and identity; Gözde İlkin questions spatial and bodily boundaries through textile-based appliqué; and Rabia Demir constructs a conceptual surface language through material. The study highlights appliqué's transformation from a decorative technique into a conceptual and critical narrative tool in contemporary Turkish art.

Keywords: Appliqué, Collage, Conceptual Collage

Giriş

Sanat tarihi boyunca resim sanatı, dönemsel değişimler göstermiştir. Rönesans'tan 18. yüzyıla kadar mimesis (taklit) ön plandayken, sanat ve zanaat ayrımı belirginleşmiş, sanat daha üstün konumlandırılmıştır. Ancak 20. yüzyıl başında Avrupa'daki radikal sanat hareketleri, el sanatlarını ve 'kadın işi' olarak görülen teknikleri öne çıkarmıştır. Postmodern dönemde ise çoğulcu yaklaşımlar benimsenmiş, sınırlar bulanıklaşmıştır. Bu süreçte dokuma el sanatları; tekstil, iplik ve lif sanatı gibi isimlerle anılmaya başlanmış; ulama, çatma, kırkyama, apliance gibi geleneksel teknikler çağdaş sanatta yerini almıştır.

Çeşitli yöntemlerle işlevsel amaçlı ortaya çıkan dokuma tekstiller, zamanla toplumların kültürel değerlerini yansıtan zanaatlara, ardından da sanat nesnelerine dönüşerek tekstil sanatını oluşturmuştur. Gelişen teknolojiyle birlikte tekstil, günümüzde resim sanatında güncel bir pratik olarak yer almaktadır.

Lif sanatı, yaratıcı ve deneysel özelliklere sahip, lifli malzemelerden oluşan işleri kapsar. Geleneksel tekstil tekniklerinin yanı sıra fotoğraf transferi veya dijital baskı gibi çağdaş teknikleri de içerir (Özpınar, 2009, s.17). Lif sanatının malzemeleri, organik ve inorganik yapısıyla doğallığı veya yapaylığı barındırır. Geçmişle bağ kurarken, sezgisel ve duygusal açılımları ön plana çıkaran feminen bir tavır da taşır. Batı'nın eril egemen tutumundan ziyade Doğu'nun dişil ve anaç yanını, ayrıca postmodernist düşüncenin küresellik ve yerellik tavrını yansıttığı söylenebilir. Bu nedenle lif sanatçıları, kavramsal çalışmalarıyla sosyal, psikolojik veya felsefi konulara yönelerek hayatı, doğayı ve insanı sanatın sorunsal haline getirebilmektedir. Genellikle duygusal yaklaşımla şiirsel anlatım ifadeleri kullandıkları da görülür. Tüm bu anlatılanlardan hareketle, kavramsal sanatla lif sanatının üretilen işler üzerinde ortak bir noktası ortaya çıkmaktadır. Sakalauskaite (2011)'e göre, kavramsal çalışmalar yapan sanatçılar lif sanatçısı haline gelirken, lif sanatçıları da kavramsal çalışmalara yönelmektedir. Ancak 'Lif Sanatı'nın kendisi 'kavram' ile doğmuş ve tekstil/dokuma sanatından çıktığı için onun özelliklerini ve estetik görüntüsünü taşımalıdır. Bu noktada iki farklı disiplinin içerik çatışması gerçekleşir (s. 38). Çünkü kavramsal sanatın temel ilkelerinden biri, malzemenin kavramın önüne geçmemesidir. Fakat lif sanatında sanatçının kullandığı malzeme zaten onun kavramıdır. Bu yüzden çalışmada estetiği göz ardı etmesi olanaksızdır.

Geleneksel kültürde kadınlar, yaşam alanlarını güzelleştirmek için iğne oyları, danteller ve nakışlar yapmıştır. 'Kadın işi' olarak nitelendirilen iğne-iplik işleri, çağdaş dönemle birlikte kullanım alanını değiştirerek sanat ortamına girmiştir. Böylece iğne işi ve bu alana ait birçok geleneksel iş, yeni isimler almıştır. Genellikle "embroidery (nakış), tapestry (goblen), needle work (iğne işi)" olarak kavramsallaştırılan ipliğe dayalı sanat biçimleri; "textile art (tekstil/dokuma sanatı), fiber art (lif sanatı) veya fabric art (kumaş sanatı)" olarak yeniden kavramsallaştırılmıştır. Tüm bu alanların ortak temel malzemesi iplik olduğu için "iplik sanatı" adlandırması yaygın olarak kullanılmaktadır (Keser, 2016, s.170).

Aplike, büyük olasılıkla ihtiyaçtan doğmuş, ancak zamanla birçok toplumun geleneksel tarihinde yer bulmuştur. Kullanım amacına göre gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Hatta zenginleşerek farklı zanaat dallarına dönüştüğü de düşünülebilir. Kaşgarlı Mahmud'un 'Divanı Lügati't-Türk' adlı eserinde aplikenin 'yama' olarak adlandırılması, onun eskimiş yüzeyleri kapatma amacıyla işlevsel kullanımlarla ortaya çıktığı düşüncesini doğrular (Dıvrak, 2010, s.33). Tarihi bulgularda deri, kürk, metal, taş, keçe, kumaş, ahşap, balık pulu, deniz kabuğu, hayvan tüyü gibi çeşitli malzemelerin benzer yüzeylere applike edildiği görülmektedir. Esasen bu teknik, geniş perspektiften bakıldığında tarihten günümüze kullanılan birçok sanatla da örtüşmektedir. Çünkü aplikenin temel düşüncesi, herhangi bir zemine benzer malzemenin eklenmesidir. Bu, yapıştırma, dikme gibi yöntemlerle birleştirme işidir. Kakma, kat'ı, mozaik, vitray, kolaj gibi sanat/zanaat uygulamalarında da aynı prensipler vardır. Konuya bu doğrultuda yaklaşıldığında tarihte farklı bölgelerde applike mantığıyla yapılmış birçok esere rastlamak mümkündür.

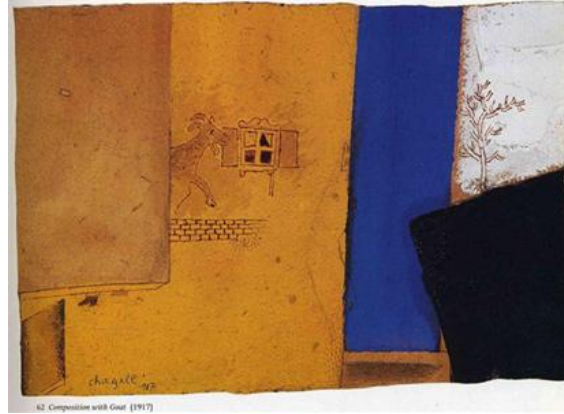
Aplike geleneksel olarak çeşitli biçimlerde yapılmıştır. Bu nedenle yapılış tarzına veya bölgesine göre farklı isimlerle adlandırılmıştır. Bunlardan oturtma olarak bilinen applike çeşitleri, özellikle Osmanlı döneminde Anadolu'da yaygın olduğu bilinmektedir. Ok (2012)'a göre oturtma tekniği çoğunlukla, farklı renkteki desensiz kumaş parçalarının yine düz renkli farklı bir kumaş zemine dikilmesiyle yapılmaktadır. Kakma oturtmada ise, desenler zemin kumaşından kesilerek çıkarılmakta ve kenarları içine kıvrılarak alttaki zıt renkli kumaşa dikilmektedir (s. 111-112). Aslında bu, ters applike tekniğiyle aynıdır. Dıvrak (2010)'a göre metal plaka applike tekniğinde plakalar zemine deliklerden tutturularak veya klipsle kilitlenerek monte edilmektedir. Kertme tekniğinde ise kumaşlar kare kesilip katlanarak üçgen form elde edilmekte ve zemine gizli dikişle tutturulmaktadır (s. 50-51). Adını eski bir Türk şehri olan Bosna'nın bir ilçesinden alan Benaluka tekniği ise, renkli küçük kumaş parçalarının çiçek veya geometrik biçimde kesilip yan yana birleştirilmesiyle elde edilmektedir. Bu tip kesme parçalı veya kâğıtlarla yapılan işlemlere 'katığ' adı da verilmektedir (Sürür, 1976. s.43). Burada sözü edilen sanatın kat'ı sanatı olduğuna ve aplikenin ilkeleriyle örtüştüğüne dikkat çekilmektedir. Geleneksel Türk sanatlarından biri olan bu sanat, aplikenin başka bir çeşidi olan hareketli applikeyle de benzer ilkelere sahiptir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde ise; İran applike, Khayamiya applike, Hawai applike, Boutis Provençal applike, Mola applike, Celtic applike gibi yerel applike uygulamalarına sıkça rastlanmaktadır.

Çoğu kültüre tanınan applike, somut (keçe, deri, kumaş, ahşap, taş, metal vb.) ya da soyut (harfler, kelimeler, kavramlar, düşünceler vb.) malzemelerin kullanılmasıyla zenginleşerek farklı disiplinlerle etkileşime girmiştir. Edebiyat alanında şiir, düzyazı, kurgu metinler buna örnektir. Diğer yandan daha bütüncül bir yaklaşımla kırkyama, kat-ı, kakma, mozaik, vitray, künde-kari, kolaj, fotomontaj gibi sanat/zanaat örneklerine de applike referans verilebilir. Bu teknik özellikle resim sanatında kullanılan kolaj ile benzer niteliktedir.

Kolajın tarihsel olarak ilk kullanımı belirgin olmasa da resim sanatına Kübizmle girdiği kabul görmektedir. Turani (2014)'ye göre, kitle iletişim araçları sayesinde bireyin zihni, sınırsız çevresinden sağladığı ayrıık izlenimler ve montaj görüntülerle dolmuştur. Bu görüntüler sanatın malzemesi de olmuştur. Diğer yandan bilimsel gelişmelerle nesnenin bünyesinde bulunan hız ve enerjinin tespiti; nesnenin sadece biçim olarak gösterilmesini anlamsızlaştırmıştır. Nesne resimde doğrudan yer almaya başlamıştır (s. 133-150). Aplikede farklı uygulama biçimleri (açık applike, kapalı applike, ters applike, hareketli applike, dolgu applike, metal plaka applike, kertme applike ve gölgeli applike) olduğu gibi kolajda da onunla ilişkili farklı teknikler vardır. Örneğin, kolajın bir tür üç boyutlu hâli olan asamblaj, ya da birleştirmeye ilgili fotomontaj, ilişkilendirmeye ilgili montaj, sökme-yırtmayla ilgili dekolaj veya negatif kolaj sayılabilir. Bu açıdan hareketli applike tekniği ve metal plaka applike, asamblaj ile; ters applike tekniği ise negatif kolaj ile aynı özelliktedir. Diğer yandan kolaj bir kavramsal sanat stratejisidir ve juxtaposition/yığılma/çakışma olarak çağdaş sanatta kullanılmaktadır. "Çakışma, bir bağlamdaki görüntünün diğer bağlama taşınmasını ifade eder. Bu kolajdır. Aynı zamanda çakışma, bir fikrin diğeriyle ilişkisi anlamı da taşır ki bu kavramsal kolaj olarak isimlendirilebilir" (Aykut, 2018, s.258). Kolaj, hemen hemen sanatın tüm disiplinlerinde rastlanan bir uygulamadır.

Antik Yunan'da yazarlar kolaj yöntemine benzeyen bir teknikle şiirler yazmışlar ve bu yönteme 'centon' ismini vermişlerdir. Farklı parçalardan oluşan elbise anlamına gelen bu sözcük, Julia Kristeva'nın söylemiyle 'alıntıların bir mozaığı'dır ve metinler arası ilişkiler kapsamında olan bir tür

kolaj işlemine dayanmaktadır. Kolajın çağdaş anlamda kullanımına oldukça yakın olan bu yöntem, Homeros destanlarının oluşturulma aşamasıyla da ilişkili görünmektedir. Destanları okuyan, ‘terzi-şair’ adıyla bilinen ‘rapzod’lar, sözlü gelenekten derlenen parçaları birbirine dikmişlerdir (Aktulum, 2006, s. 76). Birbirine dikme/çatma/ulama/yapıştırma işinin varlığı, geleneksel el sanatlarında da oldukça eski tarihlere uzanmaktadır. Özellikle Sibiry, Orta Asya ve Mezopotamya kültürlerine ait tarihi eserlerdeki applike resimsel kompozisyonlar, bunları açıkça göstermektedir.

Görsel 1: (solda) Sibiry erken Türk kültürüne ait applike tekniği uygulanmış eser.

Kaynak: [http://galeri.genelturktarihi.net/pazirik-kurgani#!prettyPhoto\[images\]/62/](http://galeri.genelturktarihi.net/pazirik-kurgani#!prettyPhoto[images]/62/) web adresinden ulaşılmıştır. (Erişim Tarihi: 16.03.2021).

Görsel 2: (sağda) Kübizm akımı kolaj tekniği uygulanmış eser. Marc Chagall, ‘Keçi ile kompozisyon’, kolaj, yağ, karton, 16,5 x 23,5 cm, (1917).

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/marc-chagall/composition-with-goat-1917> web adresinden ulaşılmıştır. (Erişim Tarihi: 29.03.2021).

Aplike, geleneksel el sanatlarından doğmuş, tarih boyunca farklı kültürlerde işlevsel ve estetik amaçlarla kullanılmış bir tekniktir. Ancak, postmodern dönemde sanat ve zanaat arasındaki sınırların bulanıklaşmasıyla birlikte applike, çağdaş sanatın bir ifade aracı olarak yeniden yorumlanmıştır. Bu bağlamda, aplikenin çağdaş sanatta kavramsal kolajla olan ilişkisi ve bu ilişkinin resim sanatındaki yansımaları önemli bir araştırma konusu hâline gelmiştir.

Araştırma Problemi

Geleneksel bir teknik olan aplikenin, 1960 sonrası Türk çağdaş sanatında kavramsal kolaj stratejisine dönüşümü nasıl gerçekleşmiştir? Bu dönüşüm, sanat-zanaat, gelenek-çağdaşlık ve malzeme-tema ilişkileri bağlamında, seçilen sanatçıların eserlerinde hangi biçimsel ve kavramsal yenilikleri ortaya çıkarmıştır?

Alt Problemler

Aplike tekniği, 1960 sonrası Türk çağdaş sanatında hangi biçimsel ve kavramsal değişimlere uğramıştır?

Aplike ve kolaj tekniklerinin, sanat-zanaat ve gelenek-çağdaşlık ikilikleri bağlamında çağdaş sanat pratiklerine etkisi nedir?

Seçilen sanatçılar (Burhan Doğançay, Gülsün Karamustafa, Gözde İlkin, Rabia Demir) applike ve kolaj tekniklerini eserlerinde nasıl kavramsal bir stratejiye dönüştürmektedir?

Aplike ve kolaj tekniklerinin, toplumsal hafıza, kimlik, göç, mekân ve beden gibi güncel temaların sanat eserlerinde işlenmesine katkısı nedir?

Aplike ve kolaj tekniklerinin çağdaş Türk sanatında kavramsal bir anlatı aracına dönüşmesinin, sanat

tarihi ve sanat eğitimi literatürüne katkısı nedir?

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, geleneksel bir teknik olan aplikenin çağdaş sanattaki yerini ve kavramsal kolajla olan ilişkisini incelemektir. Özellikle 1960 sonrası çağdaş resim sanatında aplikenin bir kavramsal strateji, yöntem ve teknik olarak nasıl kullanıldığını analiz etmek hedeflenmiştir. Araştırma, aplikenin gelenekselden çağdaşa evrilen bir teknik olarak sanatçılar tarafından kolaj tekniğiyle nasıl yeniden yorumlandığını ve bu yorumların çağdaş sanattaki kavramsal anlatım diline nasıl katkı sağladığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu araştırma, geleneksel applike tekniğinin Türk çağdaş sanatında kavramsal kolaj stratejisine dönüşümünü sistematik ve çok yönlü bir analizle ortaya koyarak, literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Araştırma, applike ve kolaj tekniklerinin yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda kavramsal ve eleştirel bir anlatı aracı olarak nasıl kullanıldığını göstererek, Türk çağdaş sanatının güncel tartışmalarına yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Ayrıca, sanat-zanaat, gelenek-çağdaşlık ve malzeme-tema ilişkisi gibi temel sanat kuramı meselelerine, somut sanatçı örnekleri üzerinden özgün bir katkı sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, hem sanat tarihi hem de çağdaş sanat kuramı alanında yapılacak yeni araştırmalar için referans niteliği taşımaktadır.

Araştırma, bu sorulara yanıt ararken, iplik sanatlarında aplikenin geleneksel bir teknikten çağdaş sanatta kolaj teknikleri yoluyla kavramsal bir stratejiye dönüşüm sürecini hem teorik hem de pratik bir çerçevede ele almaktadır.

Örnekleme ve Seçim Ölçütleri

Bu araştırmada, applike tekniğinin 1960 sonrası Türk çağdaş sanatındaki dönüşümünü ve kavramsal açılımlarını incelemek amacıyla, Gülsün Karamustafa, Burhan Doğançay, Gözde İlkin ve Rabia Demir'in eserleri örnekleme olarak seçilmiştir. Bu sanatçıların seçilme gerekçeleri ve örnekleme seçim ölçütleri aşağıda detaylandırılmıştır:

1. Kavramsal ve Teknik Çeşitlilik

Araştırmanın temel amacı, applike tekniğinin yalnızca geleneksel tekstil pratiğiyle sınırlı kalmayıp, çağdaş sanatın kavramsal ve disiplinlerarası yapısı içinde nasıl dönüştüğünü ve resim sanatıyla nasıl ilişkilendiğini ortaya koymaktır. Bu nedenle, örnekleme yer alan sanatçılar, applike ve kolaj tekniklerini farklı biçimlerde kullanan ve bu teknikleri resimsel bir dilin parçası olarak yeniden yorumlayan isimler arasından seçilmiştir.

2. Resim Sanatıyla Kavramsal ve Malzeme Temelli İlişki

Her bir sanatçının pratiği, resim sanatının günümüzdeki genişleyen sınırları göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Günümüz sanatında 'resim' kavramı, yalnızca tuval üzerindeki boya uygulamalarıyla sınırlı değildir; yüzey, katman, doku ve malzeme çeşitliliğiyle birlikte, kavramsal ve teknik olarak da genişlemiştir. Bu bağlamda:

Burhan Doğançay, kolaj ve applike tekniklerini klasik resimle doğrudan birleştiren, resim sanatının güncel açılımlarını temsil eden en belirgin örneklerden biridir. Onun duvar serileri, hem malzeme hem de yüzey kullanımı açısından resim sanatının temel ilkeleriyle örtüşmektedir.

Gülsün Karamustafa ve Gözde İlkin, tekstil temelli malzemeleri ve applike yöntemini, resimsel bir yüzey ve anlatı oluşturmak için kullanmaktadır. Her iki sanatçı da, yüzeyde katmanlar, renk, biçim ve kompozisyon gibi resim sanatının temel unsurlarını, tekstil ve applike ile birleştirerek çağdaş bir resim dili üretmektedir. Özellikle Karamustafa'nın hibrit işleri, resimsel yüzeyin kavramsal olarak nasıl genişletilebileceğine dair önemli örnekler sunar.

Rabia Demir ise, malzeme yoluyla ifade gücünü öne çıkaran ve klasik resim ile mixed media arasında bir köprü kuran eserler üretmektedir. Onun pratiği, resim sanatının günümüzdeki malzeme çeşitliliği ve yüzey arayışlarıyla doğrudan ilişkilidir.

3. Disiplinler arası Yaklaşım ve Çağdaş Sanat Pratiği

Seçilen sanatçılar, applike ve kolaj tekniklerini yalnızca tekstil pratiği olarak değil, çağdaş sanatın disiplinler arası doğası içinde, resimsel bir anlatım aracı olarak kullanmaktadır. Bu durum, günümüz resim sanatının sınırlarının genişlemesiyle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla, örneklemedeki sanatçılar, resim sanatının güncel tanımına ve kavramsal açılımlarına uygun olarak seçilmiştir.

4. Literatürdeki Yeri ve Temsiliyet

Seçilen sanatçılar, hem ulusal hem de uluslararası literatürde, applike ve kolaj tekniklerinin çağdaş sanattaki dönüşümünü temsil eden önemli isimlerdir. Bu sanatçıların eserleri, resim sanatının günümüzdeki çok katmanlı ve çok malzemeli yapısını anlamak için güçlü örnekler sunmaktadır.

5. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Örnekleme seçiminde, sanatçıların eserlerinin hem teknik hem de kavramsal açıdan applike ve kolaj ilişkisini resim sanatı bağlamında nasıl dönüştürdüğü dikkate alınmıştır. Bu yaklaşım, araştırmanın amacına ve problemine doğrudan hizmet etmektedir. Ayrıca, seçilen sanatçıların eserleri, çağdaş sanatın güncel tartışmalarında sıklıkla referans verilen, sergilerde ve akademik çalışmalarda yer bulan işlerdir. Bu da örneklemin geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmaktadır.

Sonuç olarak, örnekleme yer alan sanatçılar, applike ve kolaj tekniklerinin çağdaş Türk resim sanatındaki kavramsal ve teknik dönüşümünü anlamak için bilinçli olarak seçilmiştir. Her bir sanatçının pratiği, resim sanatının günümüzdeki genişleyen tanımıyla ve kavramsal açılımlarıyla örtüşmektedir. Bu nedenle, örnekleme hem araştırma konusu hem de resim sanatı bağlamında geçerli ve güvenilirirdir.

A.YÖNTEM VE SINIRLILIK

Bu araştırmada, 1960 sonrası Türk çağdaş sanatında applike tekniğinin kavramsal kolaj stratejisine dönüşümünü incelemek amacıyla nitel bir araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırmalar, sanat gibi karmaşık ve çok katmanlı olguların derinlemesine anlaşılmasında etkili bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Creswell, 2013; Yıldırım & Şimşek, 2018). Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği, kullanılan yöntemlerin çeşitliliği ve sistematik uygulanışı ile sağlanmıştır.

Literatür Taraması:

Araştırmanın kuramsal temelini oluşturmak ve applike tekniğinin tarihsel, kültürel ve sanatsal bağlamını ortaya koymak amacıyla kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması, araştırma konusunun mevcut bilgi birikimiyle ilişkilendirilmesini ve çalışmanın özgün katkısının belirlenmesini sağlamıştır (Boote & Beile, 2005). Bu kapsamda, sanat tarihi, el sanatları, tekstil sanatı ve çağdaş sanat alanındaki akademik yayınlar, sergi katalogları, sanatçı monografileri ve eleştiri yazıları incelenmiştir.

Göstergebilimsel Analiz:

Sanat eserlerinin çok katmanlı anlam yapısını çözümlemek için göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Göstergebilimsel analiz, sanat eserlerinde kullanılan görsel ve malzeme temelli göstergelerin, sanatçının iletmek istediği kavramsal ve kültürel anlamları nasıl yapılandığını ortaya koymada etkili bir yöntemdir (Barthes, 1977; Eco, 1979). Bu çalışmada, seçilen sanatçıların (Burhan Doğançay, Gülsün Karamustafa, Gözde İlkin, Rabia Demir) belirli eserlerinde applike ve kolaj tekniklerinin biçimsel ve kavramsal kullanımı, göstergebilimsel yaklaşımla analiz edilmiştir. Böylece, sanatçının seçtiği malzeme, teknik ve kompozisyonun taşıdığı anlamlar sistematik olarak değerlendirilmiştir. Bedir Erişti (2018) göstergebilim yöntemini; “göstergebilimsel açıdan kodların ya da düşüncelerin görüngüler çerçevesinde mercek altına alınması ve vurgulanarak tanımlanması, kavramlar ve uygulamalar arasındaki kesişimi sorgulamayı olanaklı hale getirir” diye açıklar (s.56). Fransız dilbilimci Saussure, göstergebilimi ikili bir sistem olarak gösteren ve gösterilen şeklinde tanımlar. Gösteren, kavram ve düşünceleri sembolize eden işaretlerden oluşurken; gösterilen, bu işaretlerin yansıttığı düz anlam, yan anlam ve derin anlamlardan oluşur. Peirce ise buna yorumlayan

faktörünü de ekler. Eğer yorumlayan yoksa gösterge kimseye mesaj iletmeyecektir düşüncesini savunur (Soylu, 2019, s.42; Akerson,2006,109-111).

Eser analizi için çağdaş resim sanatında, üretimlerinde kolaj uygulaması kullanan sanatçılar araştırılmış ve amaçlı örneklem içinde dört Türk sanatçı belirlenmiştir. Bu bağlamda yapıt analizi için izlenen yolda; sanatçının yaşadığı dönem, içinde olduğu yaşam atmosferi, ideolojileri, öncesinde ürettiği işleri veya projeleri, literatürdeki hakkında yer alan bilgiler ve onun kendi çalışmaları için yaptığı açıklamalar tümüyle araştırılıp veriler elde edilmiştir. Yapıttaki göstergeler bu verilerle ilişkilendirilip bağlamlar kurulmuş ve göstergenin yan anlamları ile ona bağlı olarak derin anlamları elde edilmiştir. Düz, yan ve derin anlamların yer aldığı yapıtın göstergebilim anlam çözümleme şemasından hareketle, yapıtın analiz metni oluşturulmuştur.

Betimsel Analiz:

Sanat eserlerinin biçimsel özelliklerinin ve uygulama süreçlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, nitel araştırmalarda verilerin sistematik olarak tanımlanmasını ve yorumlanmasını sağlayarak, araştırmanın şeffaflığını ve tekrarlanabilirliğini artırır (Miles & Huberman, 1994). Her bir sanatçının seçilen eserlerinde, aplike tekniğinin uygulanış biçimi, kullanılan malzemeler, yüzey düzenlemeleri ve kompozisyon özellikleri detaylı şekilde betimlenmiştir.

Yöntemsel Süreç Şeması:

1. Literatür Taraması:

- Aplike ve kolaj tekniklerinin tarihsel, kültürel ve sanatsal bağlamı için ulusal ve uluslararası kaynaklar tarandı.
- Sanat-zanaat, gelenek-çağdaşlık ve kavramsal sanat literatürü incelendi.

2. Sanatçı ve Eser Seçimi:

- 1960 sonrası Türk çağdaş sanatında aplike ve kolaj tekniklerini öne çıkaran dört sanatçı (Burhan Doğançay, Gülsün Karamustafa, Gözde İlkin, Rabia Demir) seçildi.
- Seçim ölçütleri: Kavramsal çeşitlilik, teknik yenilik, literatürde temsiliyet.

3. Göstergebilimsel Analiz:

- Her sanatçının seçilen eserlerinde, gösterge (malzeme, biçim, kompozisyon) düz, yan ve derin anlam katmanlarıyla çözümlendi.
- Barthes ve Peirce'in göstergebilimsel yaklaşımı temel alındı.

4. Betimsel Analiz:

- Eserlerin biçimsel özellikleri, kullanılan malzemeler, yüzey düzenlemeleri ve kompozisyon detaylı şekilde betimlendi.

5. Veri Triangülasyonu:

- Bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırılarak geçerlilik ve güvenilirlik sağlandı.

Analiz Akış Şeması:

Literatür Taraması → Sanatçı/Eser Seçimi → Göstergebilimsel Analiz → Betimsel Analiz → Bulguların Karşılaştırılması ve Yorumlanması

Geçerlilik ve Güvenilirlik:

Araştırmanın geçerliliği, yöntemler arası veri çeşitliliği (triangulation) ile güçlendirilmiştir. Literatür taraması, göstergebilimsel ve betimsel analizlerin birlikte kullanılması, elde edilen bulguların çok yönlü olarak değerlendirilmesini sağlamıştır. Ayrıca, analiz sürecinde elde edilen bulguların literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırılması, yorumların nesnelliğini ve güvenilirliğini

artırmıştır. Araştırma sürecinin her aşaması açıkça tanımlanmış ve sistematik olarak yürütülmüştür.

Sonuç olarak, bu yöntemsel yaklaşım, applike tekniğinin Türk çağdaş sanatındaki kavramsal kolaj stratejisine dönüşümünü hem kuramsal hem de uygulamalı düzeyde derinlemesine incelemeye olanak sağlamıştır. Bu çalışmada, applikenin çağdaş sanattaki kavramsal kolajla ilişkisini incelemek amacıyla karma yöntem kullanılmıştır. Araştırma, hem nitel hem de betimsel yöntemlere dayanmaktadır. Kullanılan yöntemler şu şekilde detaylandırılmıştır:

Araştırma, belirli bir zaman dilimi, konu ve kapsam çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Bu sınırlılıklar şu şekilde özetlenebilir:

Zaman Sınırlılığı: Araştırma, 1960 sonrası çağdaş sanata odaklanmıştır. Ancak, bu döneme zemin hazırlayan tarihsel süreçlere de kısaca değinilmiştir.

Kapsam Sınırlılığı: Araştırma, applike ve kavramsal kolajın resim sanatındaki kullanımına odaklanmıştır. Diğer sanat disiplinleri kapsam dışı bırakılmıştır.

Sanatçı ve Eser Sınırlılığı: Araştırma, dört Türk sanatçının (Gülsün Karamustafa, Burhan Doğançay, Gözde İlkin, Rabia Demir) eserleriyle sınırlandırılmıştır. Bu sanatçılar, applike ve kavramsal kolaj bağlamında seçilmiştir.

Yöntem Sınırlılığı: Araştırmada kullanılan yöntemler belirli bir teorik çerçeveye dayanmaktadır. Bu yöntemlerin dışında kalan analiz teknikleri araştırma kapsamına alınmamıştır.

Kültürel ve Coğrafi Sınırlılık: Araştırma, özellikle Türk çağdaş sanatına odaklanmıştır. Diğer kültürlerdeki applike ve kolaj uygulamaları yalnızca genel bağlamda ele alınmıştır.

B. BULGULAR VE YORUMLAR

Postmodernizmin tıpkı kendisi gibi çıkış tarihinin tanımı da belirgin değildir. Sanatta postmodernizm kavramı 1970 sonrasında meydana getirilen geniş bir sanatsal üretim yelpazesini ifade etmektedir. Postmodern sanat üretimlerinde verili olandan hareketle onu tanıyıp kabullenme, anlama ve anlatma üstüne yoğunlaşılır (Kuş, 2019, s. 1003-1005). Postmodern sanat, inovatif tavrıyla yenilikçidir. Geçmişte bırakılan veya geçmişten geleni alıp güncelle applike ederek onu yeniden üretir. Onu geri dönüştürür. Bu dönüşümü ise temellük, juxtaposition, pastiş, kolaj gibi kavramsal taktiklerle sağlar. Çağdaş sanat pratikleri arasındaki iç içelik durumu bu taktikler için de geçerlidir.

Düşünce sanatı olarak da bilinen kavramsal sanat, çağdaş resim sanatına postmodern süreçle girmiştir. 1960-70'li yıllarda sanatçılar kavram sanatı üzerine yoğunlaşarak aslında resim sanatındaki klasik öğretilere yabancı olan işler üretmişlerdir. İnovasyon, süreksizlik, eşanlılık, görelilik, eklektiklik gibi kavramların şemsiyesi altında, günümüze kadar birçok sanat pratiğinde yapılan çalışmalara zemin olmuş aynı zamanda ortak birliktelik sağlamıştır. Yapıt üretiminde önem kazanan ve öne çıkan etken, düşüncedir. Bunu yaparken fikirleri yansıtan malzemenin kullanılması söz konusudur. Bugüne kadar süregelen sanat alanında kavramsal stratejiler, sanatçılar tarafından işlerinde bir ifade aracı olarak sıklıkla kullanılmıştır. Bu da yapıtlardaki kavramsal stratejilerin göstergeler aracılığıyla okunma gereksinimini doğurmuştur. Bu okumayla sanatçının yapıtta oluşturduğu anlam katmanlarının su yüzüne çıkarılması olağanlaşmıştır.

Kavramsal sanat, postmodernist oluşumun sunduğu sanat ortamına sirayet etmesiyle birlikte günümüze kadar uzanan süreçte, çeşitli güncel sanat pratikleri kapsamında üretilen yapıtlara temel olmuştur. Bu zaman aralığında resim sanatı, kendi bünyesindeki kalıplardan kurtulmanın yanı sıra farklı disiplinlerle alışverişe girmiştir. Böylece çoğulcu, eklektik bakış açısı kazanmıştır. Dolayısıyla güncel sanat çatısı altında birleşen birbirinden farklı sanat pratiklerinin ne çıkış sıralamalarını ne de aralarındaki ayrımı belirlemek mümkün görünmektedir. Bu da postmodernist söylemlerin yarattığı bulanıklık, belirsizlik, katışıklık ilkelerinin sanata kaynaşık biçimde yansımalarıdır.

1.Kolaj ve Kavramsal Stratejiler

Çağdaş sanat üretimlerinde kullanılan kavramsal stratejiler, sanatçıların anlatım diliyle varmayı amaçladıkları hedefe ulaşmalarını sağlayan yollardır. “Sanat alanı için kullanılan strateji kelimesi ile hem bir hedefe ulaşmak için izlenen yolların, yöntemlerin ve tekniklerin bütünü anlaşılır hem de sanatçının içinde bulunduğu ortamda yaptığı seçimler doğrultusunda yöntem ve teknikleri bireyselleştirmesi veya özel yaklaşımlarla anlam oluşturma sürecine işaret edilir” (Koç, 2021, s. 5). Sanatçılar küreselleşen karmaşık dünyanın doğurduğu problemleri kavramsal stratejilerden faydalanarak sanatın sorunsal hâline getirmektedir. Çalışmalarını kolaylıkla anlaşılabilen yüzeysel üretimlerden çok, çoğunlukla anlam katmanları sağlayan ve kodlar üzerinden okumalar gerektiren işlere dönüştürmüşlerdir. Aykut (2018)’un açıklamasına göre, bir sanat yapıtı tıpkı bir metin gibi okunabilir. Görsel içerik okumalarında Hermeneutiğin yapıttaki anlam derinliğe ve çift anlamlılığa yaklaşımı ile semiyotiğin işaret/göstergeler ve anlam kodları görüşleri temel alınır. Yorum bilgisi (hermeneutik) daha kuramsal bağlamda ele alındığında; çift kodlama (double coding), pastiş, parodi, ironi, şizofreni, eğretilme (metaphor), yapı çözücülük (deconstruction), düz değişmece (metonymy), çoğulculuk (plüralizm), insansızlaştırma (de-humanisation) ve melezleştirme (hybridisation) gibi kavramlardır. Sanat ortamında dönüşüme uğrayan bu kavramlar, çağdaşlaşmayla birlikte sıkça anılan yabancılaşma, kültürel kimlik, yersiz-yurtsuzluk, muhafazakarlık ve asimilasyon gibi kavramlara dönüşerek yapıtlarda sıkça konu edilmeye başlanmıştır (s. 207-208). Dolayısıyla çağdaş sanatçılar, bir yapıt ortaya koyarken bir düşünceyi de anlatma gereksinimi duymaktadır. Kavramsal kolaj ise çağdaş sanatçıların anlatım dilini oluşturmalarında sıkça başvurdukları taktiktir. Yapıt üretimlerinde ikiliklerin, zıtlıkların, farklı kavram ve düşüncelerin bir aradalığı ile elde edilen eklektik yapıyı oluşturmada kolajın: tasvir, tahmin, yeniden biçimlendirme, taklit ve metafor gibi kavramsal stratejiler yoluyla uygulandığı görülmektedir. Sanatçının ifade dili olan bu stratejiler, çok katmanlı anlam içeren işlerin okunmasında izleyici için rehber niteliği taşımaktadır (Tablo 1, Tablo 2).

Tablo 1: Kolaj ve Çağdaş Sanat Stratejileri

Tasvir (Depiction)	Tahmin (Projection)	Yeniden Biçimlendirmek (Reformatting)	Taklitçilik (Mimicry)	Metafor (Metaphor)
Fotoğraflar (Form)	Fotoğrafın metamorfozu	Fotomontaj	Melez imgeler yaratmak- Disiplinlerarasılık	Foto form ve çifte anlam yaratmak
Postmodern kavramlarla ilgiler: (hermeneutik) yorum bilgisini daha kuramsal bağlamda ele alırsak, çift kodlama (double coding), parodi, pastiş, şizofreni, ironi, eğretilme (metaphor), düz değişmece (metonymy), yapı çözücülük (deconstruction), çoğulculuk (plüralizm), melezleştirme (hybridisation) ve insansızlaştırma (de-humanisation).				

Kaynak: (Koç, A ve Aykut, 2021).

Tablo 2: Yaratıcı Stratejiler ve Öğrenme Arasındaki İlişkinin Modellenmesi

Strateji	Öğrenme Yolu	Öğrenme Durumu
Tasvir (Depiction)	Gözlem/Yorum	Uygulama yoluyla
Tahmin (Projection)	Hayal etmek/Gözünde canlandırmak	Kurgu/Hayal gücü yoluyla
Yeniden biçimlendirmek (Reformatting)	Yeni bağlam kurma	Görsel biçimlerin anlamlarının dönüştürülmesi yoluyla
Taklitçilik (Mimicry)	Kopyalama/aynını yapma	Çeşitli sorgulama yöntemleri yoluyla
Metafor (Metaphor)	Karşılaştırma/Tanımlama	Metaforlar yoluyla nasıl anlam üretilebilir sınamak

Kaynak: (Aykut, 2018, s.94).

2.Modern Sanatta Kolajın Kullanımı

XX. yüzyıl başlarında Kübist sanatçılar, resimde konuyu bırakıp çizgi ve biçime yoğunlaşmıştır. Pentür uygulamalarına kum, talaş, kâğıt, cam, kumaş, ahşap gibi gereçlerle kolaj ve assemblaj tekniği eşlik etmiş ve nesne doğrudan resim yüzeyiyle buluşmuştur. Bu uygulama Kaplanoğlu (2008)'na göre, Modern sanatta neyin sanat neyin gerçek olduğuna ilişkin önemli yer tutan kavramla da ilgilidir (s.99). Ayrıca kolaj; resim sanatında alıntılama, yeniden üretim ve kendine mal etmeyle ilişkilidir. Bu yaklaşım F. Girgin (2018)'e göre, sanatçının yapıtta biçim ve imgeler üzerinde yaptığı müdahaleyle gerçekleşmektedir. Örneğin Kazimir Malevich, Mona Lisa'nın kopyasını alıntılararak geometrik biçimlerle oluşturduğu 'Mona Lisa ile Kompozisyon' isimli resmine dahil etmiştir. Resim hem sentetik Kübizm özelliklerini taşımakta hem de resmin merkezindeki beyaz dikdörtgenle Malevich'in ileride irdeleyeceği boş alan ve uzam bilgisine yönelik çalışmalarının ipuçlarını yansıtmaktadır (s.149-150). Dolayısıyla eserde kolajın klasik resimle modern resmi buluşturma niteliğini taşıdığı yani farklı dönemlerin resimde çakıştırıldığı söylenebilir. Kısacası Kübizmle başlayan resimsel sorgulamalar

sonucu bir sanat tekniği olarak resimde kullanılmaya başlanan kolaj, ilerleyen süreçte biçimsel kaygının dışında kavramsal boyut da kazanmıştır. Böylece yapıt-sanatçı-izleyici üçgeni arasında kurulacak ve onlara daha başka pencereler aralayacak olan bağın ilk ilmeği olmuştur.

Kolaj, Kübizmden sonra Dada hareketinde yer alan sanatçılar tarafından da sıkça kullanılmıştır. Farklı sanat disiplinlerinden olan sanatçıların aynı söylemleri konuşan işleri kolajla üretilmiştir. Çünkü kolaj, Dadaistlerin savundukları tezi yansıtmada onlara etkili bir ses/sözcük/görsel şeklinde dil olmuştur. Bu hareketin öncü şairlerinden Tristan Tzara şiirsel kolajı, Homeros destanlarının ‘terzi-şair’lerinden farklı olarak, herhangi bir metnin sözcüklerini kesip karıştırmak suretiyle rastgele birleştirmiştir. Kolajın sözcük ile görsel arasındaki ilişkiyi bağını kuranlardan Hans Arp ise, benzer şekilde kâğıt parçalarını yere atarak kolaj uygulamaları yapmıştır. 1920’li yıllarda bilinç dışı ve rastlantısal ilkeler üzerine yoğunlaşan aynı zamanda duyguyu yadsımayan Gerçeküstücülük akımının sanatçıları, görünen gerçekliği sorgulamış ve aklın ötesinde gizeme odaklanmıştır. Kolajın farklı varyasyonlarını kullanarak deneysel çalışmalar yapmışlardır. Özellikle, kavramsal kolaj olarak tanımlanabilen juxtaposition/çakışma, sürrealist resimlerde sıkça kullanılmıştır. Kompozisyonda birbiriyle çakıştırılan nesneler, izleyicinin alışık olduğu görme biçimini ters yüz etmektedir. Rene Magritte’in düz mantıkla yapılmış gibi görünen fakat onun en çarpıcı imgelerinden oluşan ‘Teleskop’ adlı çalışmasında da durum aynıdır. Gerçeküstücü sanatçılar kolajla resimsel paradokslar yaratmıştır. Bir başka anlatımla, izleyicinin zihninde yaratılan çatışık kavramlar arası bağ ile kurulan resimleme -ki bir tür düşünce kolajı- ile öğrenilmiş görüntünün gerçekliği sorgulanmıştır. Dadaist tavırla yapılmış Hausmann’ın ‘Sanat Eleştirmeni’ adlı çalışmasından farklı olarak bu sorgulamalar duygu ve akılla ilgilidir. Aynı yıllarda tuval resimlerinde tekstil malzemeler ve boyayla karışık uygulanan kumaş kolajlar sanatçılar tarafından kullanılmaya devam etmektedir. Bunu Rauschenberg ve Burri’nin çalışmalarında görmek mümkündür. Alberto Burri kolajı, resimlerinde savaş sonrası psikolojik izlerin duygusal ağırlığını yansıtmada malzeme olarak kullandığı bilinmektedir. Aplike niteliğinde bir uygulamadır. Robert Rauschenberg ise, gündelik eşyalar ve boya ile kolaj ve asamblaj yapıtlar üretmiştir. Asamblaj, bir tür hareketli ya da dolgulu applike tekniğine de karşılık gelmektedir. Tıpkı Burri’nin kolajları gibi sanatçının işlerinde aplikenin somut hâlini görmek ve soyut metinselliğini okumak olağandır. 1950’lerde kolajın ‘kes yapıştır’ mantığı dönemin özelliği olan hızlı tüketim kültürüne uygun niteliktedir. Bu dönem Pop Art sanatçıları, seri üretim mantığını yansıtan baskı teknikleri kullanmıştır. Tekrar eden görüntülerden yan yanalık etkisiyle izleyiciye; metin-nesne-anlam ilişkisi bağlamında zihinsel sorgulamalar sunmuştur. Andy Warhol, sanat üretimlerinde ‘kendileme’ stratejisini kullanarak popüler kültür imajlarının yanı sıra önceden var olan sanat eserlerini özellikleri bakımından güncelleyerek kendine mal etmiştir. Bir ters applike örneğini de yansıtan Lucio Fontana’nın uzamı sorgulayan çalışması ile sanatçı “Tuval yüzeyini keserek, negatif kolâjı gerçekleştirmiş, fiziksel boyut sınırlamasını aşmak istemiştir” (Aykut, s. 243). Fontana, yüzeyde yeniliklere araladığı kapıyla sonraki kuşakları da etkilemiştir. Geleneksel dokuma sanatçısı Wilhelmina Fruytier, tıpkı Fontana gibi dokumadaki yarıklardan arka plana açılımı, yani boşluk etkisini sorgulamıştır. Çalışmalarında kavramsal kolajı kullanan sanatçılardan Sigmar Polke, yüzey olarak kullandığı tekstil malzemesine yaptığı farklı zaman dilimlerine ait eserleri alıntılıyıp transparan katmanlarla çakıştırmıştır. Polke’nin ‘Doğru Oturma Şekliniz Budur (Goya’dan sonra)’ adlı yapıtında bunları görmek mümkündür. Çalışmada zamanlar arasılığın yanında sanat-zanaat, desen-resim-baskı, yüksek-alçak sanat gibi birçok yan yanılığın birlikteliği söz konusudur. Kolaj, eklektik yapıda parçalanmış estetik form oluşturmaktadır.

3.Kavramsal Kolaj

Aplike ve kolaj ilk bakışta birbirinden ayrı alanların, bambaşka amaçlarla kullandığı birer uygulama gibi gözükmektedir. Bu bakışla, biri asırlardır süregelen el sanatlarının, diğeri ise resim sanatının içinde; biri dekoratif ve işlevsel amaçlı, diğeri ise sanatın bir malzemesi olarak işlevsellikten uzak özellikte kullanılmıştır. Geleneksel applike uygulamalarında teknik ve malzeme uyumu önemliyen kolajda; yöntem, teknik, strateji, şeklinde değişmektedir. Fakat tüm ayırıcı farklılıklar postmodern düşüncenin eklektik ve çokdisiplinli tavrı ile ortadan kalkmış, her ikisi de çağdaş sanat potasında kaynaşmıştır. Böylece sanat pratiklerinde kendi yapılarından ödün vererek ya da vermeyerek ‘bir şeyi bir şeye transfer etme’ olan ortak özellikleriyle birleşmiştir. Zaten doğasal ve yapısal açıdan benzeşik

yönlerinin bulunması ve aynı zamanda tarihsel süreçte ikisinin de yerel bakımdan değişik adlarla kullanılmış olması, onların değişebilirlik veya dönüşebilirlik özelliklerinin birbirleriyle özdeşleşmelerine ortam hazırladığını göstermektedir. Resim sanatının malzeme dönüşümleri, devamında malzemenin resim sanatını dönüştürmesi yani resmin tuval sınırını aşarak farklı alanlara taşması, sanatçılara yepyeni izlekler açmıştır. Bu sayede üzerinde geçmişin kokusunu taşıyan tekstil ürünleri ve teknikleri bugünün sanatçıların sınırsız repertuvarını oluşturan kavramsal araçlara dönüşmüştür. Dolayısıyla geline nokta da applike, çağdaş sanat üretimlerinde kolajın muadilidir ve aynı isimle anılabilmektedir. Araştırma metninin bundan sonraki kısmında da genellikle applikeye ‘kolaj’ adıyla yer verilecektir.

Kolaj, sanat yapıtlarında yalnızca nesnel değil kavramsal olarak da kendini göstermiştir. Özellikle Dada sanatçılarıyla başlayan ve kavramsal sanatla ilerleyen süreçte resim sanatı, kurgusal göstergelerle zihinsel kodlar içinde alt metinlere dönüşmüştür. Sadece resme eklenen malzeme olmaktan öte zihinde düşünceleri yan yana birbirine dikerek yeni bağlamlar oluşturan kavramsal kolaj, çağdaş sanatta aynı özelliğe sahip bir strateji olan juxtaposition/çakışma ile eşleşmektedir. Belki de kavramsal kolaj, doğaları gereği içinde Doğunun duygusal yönünü barındıran applike ile Batının düşünsel yönünü taşıyan kolajın bir araya geldiği sentezdir. Bu, günümüz sanatının kavramsal işlerinde rahatlıkla görülebilir. Zira kavramsal kolaj çalışmalarında malzeme, sanatçının yapıtında metinsel ifade niteliğinde olduğundan yapıtta hem estetik hem kavram öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda sanatçılar kavramsal kolajı, izleyiciye duygu ve düşüncüyü yansıtmada strateji olarak kullanmaktadırlar. Tüm verilerden hareketle, gelenekselde applikenin kavramsal sanattaki kolajla, kavramsal kolajın ise juxtaposition/çakışma ile özdeşleştiği bulgusuna ulaşmak mümkündür.

4. Türk Çağdaş Sanatı Örnekleme Üzerinden Kavramsal Kolaj Stratejilerinin İncelenmesi

4.1. Gülsün Karamustafa

Gülsün Karamustafa, Kaplan (2018)’ın anlatımıyla: “Kendini dolaşımda, göç eden sanatçı olarak tanımlar” (s. 323). Yaşadığı dönemin toplum-birey-aile-kültür etrafında şekillenen değişimlerini gözlemleyen sanatçı, kendisinin de soluduğu bu kültürel havayı yapıtlarında betimleyerek yansıtır. Popüler kültür, göç, yersizyurtsuzlaşma, arabesk kültür, kimlik, bellek, toplumsal cinsiyet gibi kavramlar sanatçının üretimlerinde öne çıkan konulardır.

Görsel 3: Gülsün Karamustafa, ‘Elvisli Seccade’ tekstil kolaj, 180x105 cm, (1986).

Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/190567> web adresinden ulaşılmıştır. (Erişim tarihi: 22.10.2021).

Sanatçının ‘Elvisli Seccade’ isimli çalışması, çeşitli renklerdeki ayırık parçalardan oluşmuş ve üzerinde figürlerin olduğu dikey geometrik bir formu göstermektedir. Seccade biçiminde tasarlandığı görülür. Tablo 3’teki verilerden hareketle seccade, şeklini Kabe’nin yönünü gösteren ve umut bağlanan yer olan ‘mihrap’tan alır. Maddi manevi temizliğin (beden-zihin-kalp-ruh) gerektiği arı alandır. Sanatçının

yapıtı sosyo-kültürel izleri belirgin şekilde gösteren özellikler taşımaktadır. Başka açıdan ise seccadenin üst köşelerinden, yani figürlerin üzerinden yatay ve dikey çizgi çekildiğinde haç işareti ortaya çıkar. Bu işaret, Hristiyanlıkta kutsal sembollerden biridir. Yapıt, toplumlar tarafından benimsenmiş farklı inançları aynı yüzeyde betimlemektedir.

Kullanılan tekstil malzeme ve teknikleri, çalışmanın yapım yıllarında özellikle Anadolu halkının kültürel geleneklerinin bir parçasıdır. Aynı zamanda kadın el işlerinin öncelendiği ipuçlarını da vermektedir. Seçilen renkler de öyledir. Kırmızı, mavi, sarı, siyah, beyaz ağırlıklı kullanılan saf renkler, o yıllarda Anadolu'da da sıklıkla kullanılmaktadır.

Seccadenin secde alın koyulan kısmına, dönemin rock yıldızı olan Elvis Presley'nin üzerinde 1975'te giydiği kostümlerden biriyle cepheden görünümü yerleştirilmiştir. Hemen altına 1973'te giydiği kostümüyle sağ ve sol profilden doğuya ve batıya dönmüş izlenimi veren görüntüleri yerleştirilmiştir. Sanatçının 1973'te dünya çapında (Doğu-Batı) popüler olan, 1975'te de ilahlık boyutunda hayranlık duyulan imajı vurgulanır niteliktedir. Çalışmanın merkezi olan seccadenin diz çökülen kısmına, Presley'nin müzik aleti kullanımını içeren görüntü yerleştirilmiştir. Yetenekli, istidadı olan yaratıcı bir elin üretimiyle dünyevi zenginlik yanında, nüfuz kazanarak kudret sahibi olunabileceği anlaşılabilir. Müziğin metafizik gücünün, sosyo-kültürel anlamda bireysel ve toplumsal etkileri ile birleştirici bir görev rolünü aldığı okunabilir. Çünkü tüketim kültürünün yaygınlaştığı o dönemlerde ekonomik yönden öne çıkan yeni alanlardan biri de müzik olmuştur ve sorgulayan genç nesli eksenine çekmiştir.

Seccadenin ayak basılan yer olan alt kenarına yan yana sıralanmış melek imgesi yerleştirilmiştir. Bu imgenin meleği yansıttığı, Karamustafa'nın eskiz çizimlerinden de anlaşılır. Melek; saflık, temizlik, iyilik gibi kavramları içinde taşır. Burada sanatçı sanki meleğin gerçek anlamından ziyade mecazi anlamına dikkat çeker. Ayak basılan yere konumlandırılan şey aslında dinî inanca ilişkin imgeler değil, imgelerin özellikleri olan kavramlardır. Bu çıkarımlara, sanatçının çalışmaları hakkında yaptığı açıklamalardan da rahatlıkla ulaşılabilir. Çünkü onun çalışmaları bir eleştiri amacı taşımaktan ziyade bir ayna niteliğindedir. Dolayısıyla bu göstergeler, dönemde yaşanan toplumsal değişimlerin havasını soluyan insanın, değerlerindeki yaşadığı karmaşayı da işaret eder. Diğer yandan resimde melek imgesinin biçimi 'V' şeklindedir. Tarihte bazı topluluklarda kadınlığı temsil eden simgedir. Aynı zamanda Hristiyan mitolojisinde kutsal kâse ve rahimle de ilişkilidir. Böyle bir çıkarım alakasız gibi gözükse de Karamustafa; Hristiyanlık ile ilgili ikonlar, İsa, akşam yemeği gibi konuları yapıtlarında kullandığı için bütüncül bir bağ kurularak birbiriyle ilişkilendirilebilir. Seccadenin tepe kısmı ise ters v biçiminde olan erkeklik simgesini gösterir. Aynı zamanda resme bütünden bakıldığında (özellikle kırmızı alanlar) yukarıya bakan kravat ucu görüntüsü fark edilir. Kırmızı kravat; hükmeden, kudretli ve cesur bir duruş imajını yaratmak için genellikle beyaz yakalıları tarafından sıkça kullanılır. Şekli ve kullanım biçimi ile kuralcı dilin sembolü olan kravat: iktidar, kapitalist sistemin erilliği gibi kavramları da salık verir. Tüm bunlar ise Soğuk Savaş döneminde kapitalizmin etkileriyle oluşan kitle kültürünün toplumsal yansımalarıdır.

Yapıtta Elvis figürlerinin başı üzerinde altın renginde haleler tasarlanmıştır. Hristiyanlık ve bazı dinî inançlara göre şekillenen birçok kültürün mitolojik hikâyesini anlatan betimlerde kutsal olanı sıradan olandan ayıran işarettir. Belki de Karamustafa Elvis figürüne, haleler ile kutsallık atfederken aslında tapınılan şeyin teklifi gereksinimiyle düşünceyi çelişkiye uğratır.

Modern ve geleneksel kültürün bir aradalığı, Doğu ve Batı kültürünün bütünleşmesi, Türkiye'nin jeopolitik konumu sayesinde toplumun kültürel gelişim ve değişiminin yansımaları resimde açıkça hissedilmektedir. Yapıtta kolajın **tasvir** stratejisi ile uygulandığı görülmektedir. Ayrıca birbirine zıt kavramların yan yanılığı ve birbiri ile çarpışan tezatlıkların yığılması söz konusudur. Bu bakımdan **juxtaposition/çakışma** stratejisinden de faydalandığı saptanabilir.

Tablo 3: Gülsün Karamustafa'ya ait 'Elvisli Seccade' adlı yapıtın göstergebilim anlam çözümleme şeması

Gösterge	Düz anlam	Yan anlam	Derin anlam
Seccade	Namaz kılmak için yer yaygısı	İslamiyet(Mihrap),temizlik(beden-zihin-kalp-ruh)	Din, sosyoloji, geleneksel kültür
Kumaş, elyaf, iplik, dikiş, aplike,	Tekstil malzeme ve teknik	Dişil, evsel, narin, yumuşak, bellek, hafıza, duygu, dil	Feminizm, toplum, gelenek, kültür
Kırmızı, mavi, sarı, siyah, beyaz	Renk	Duygusalılık, heyecan, huzur, özgürlük, saflık, derinlik, uhrevilik, dünyevilik	Gelenek, kültür, psikoloji, inanç, metafizik
Elvis Presley	Rock Sanatçısı	Popüler, ilah, imaj	Kültür, sosyoloji, psikoloji, inanç,
Müzik aleti	Enstrüman, müzisyenlik	Zenginlik, yetenek, istidat, kudret, nüfuz, dünyevilik, yaratım, üretim	İnanç, din, kültür, ekonomi
Melek	Tanrıyla insan arasında aracı, manevi varlık	Saf, temiz, doğru, iyi haslet sahibi olma	İnsan, toplum, inanç, Felsefe, din, metafizik
✓	Kadınlığı temsil eden simge	Kutsal kâse, rahim, erkeklik simgesinin tersi	Din, mitoloji, inanç
^	Erkeklik simgesi	Kravat ucu, iktidar	Kapitalizm, politika, sosyoloji
Işıklı halka	Hale	Saygınlık, kutsallık, yücelik	Din, mitoloji

Karamustafa'nın 'Meydan' serisi ve diğer tekstil temelli işleri, göç, kimlik ve toplumsal hafıza temalarını işler. Sanatçı, geleneksel aplike tekniğini çağdaş bir anlatı aracı olarak kullanır; kumaş parçalarını bir araya getirerek bireysel ve toplumsal hikâyeleri katmanlaştırır. Aplike burada, hem malzeme hem de kavramsal düzeyde, aidiyet ve kimlik arayışının bir göstergesi olarak öne çıkar. Karamustafa'nın eserlerinde aplike, geçmiş ile bugün, bireysel ile toplumsal arasında bir köprü kurar.

4.2. Burhan Doğançay (1929-2013)

Doğançay, yapıtlarında kent yaşamına ait izleri yansıtan duvarlara odaklanmıştır. Bu yapıtların zamanla seriler hâlinde evrilerek değiştiği ve asıl özünü de koruduğu görülür. Kaçmaz Ateş (2020)'e göre "Sanatçı, Çifte Gerçeklik serisinde, zıtların birlikteliğini estetik, çarpıcı ve düşündürücü biçimde sunarken gölgeler, yarattıkları espas ve gerçek-hayal zıtlığının bir ögesi olarak önemli bir işlev üstlenirler" (s. 510).

Görsel 4: Burhan Doğançay, Çift Gerçeklik Serisi, 'Telefon Kutuları (39)', tuval üzerine akrilik ve karışık teknik, 112.5 x 160 cm, (1990), (Kaçmaz Ateş, 2020, s. 511).

Kaynak: Kaçmaz Ateş, Ö. (2020).

Yapıtta 'Tablo 4'te verilen bilgilere göre duvar ve gölge unsuru gösterge olarak çeşitli anlamlar içermektedir. Duvarlar, işlevsel yapısının yanında soyut birçok kavramı da üzerinde taşır. Örneğin ayrılığı getiren sınır, üzerindeki izlerle yaşamın aynası, teknolojinin hakimiyet kurmadığı yıllarda duygu ve düşüncelerin özgürce ifade edildiği iletişim alanı veya toplumsal yapının tanığı olması gibi okumalara ulaşılabilir. Kısacası doğal ve beşerî kaynakların imidir. Tıpkı elbise gibi üzerine giydiği bu kat kat belleksel izler artık kaynağının temsildir. Gölge için de benzer durum söz konusudur. Arslan (2019)'a göre, gölge kendi kaynağının imidir ve onu düştüğü yüzeyde temsil eder. Gölgenin varlığı kaynağının varlığı demektir. Onun dünyevi gerçekliğinin kanıtıdır. Diğer yandan gölge, aydınlıktan ziyade karanlığa yakın dursa da gücünü ışıktan alır. Işığın etkisine göre ters orantılıdır; büyür ve dağılır, küçülür ve netleşir ya da görünmez olur (s.1-2). Sanatçının yapıtlarındaki gölgeler de gerçek yaşamın kent duvarlarındaki somut nesneleri üzerinden katmanlı gerçeklikleri yansıtır.

Yapıtta asamblaj olarak yer alan telefon kutuları, kablo ve 39 yazılı numara panosu gibi gerçek nesneler gölgeleriyle birlikte tasarlanmıştır. Sanatçı güneş ışığından faydalanarak yüzeyde yapay gölgeler oluşturmuş ve resme yeni kodlar kazandırmıştır. Resim sanatında gölge, resmin üç boyutlu görünüm kazanmasında kullanılmıştır. Kolaj uygulamalarıyla resimde dördüncü boyut sağlanması ve dolayısıyla zaman kavramının elde edilmesi ile gelinek eklettik yapı bu resimde de görülmektedir. Sanatçı, farklı zamanlara ait iç içe geçmiş gerçeklikleri yan yana getirerek aynı yüzeyde kavramsal yama timsali izleyiciye sunar. Belki de yapıtta, varmış-yokmuş ikiliğinde zaman ve mekânın girift yönü gösterilmektedir.

Doğançay'ın söylemlerinden onun yaratıcıya duyduğu güçlü bir teslimiyete sahip olan yönü anlaşılır (Web_1). Sanatçının bu manevi yönünün yapıtlarına da yansması muhtemeldir. 'Kurdeleler Serisi' ve heykellerinde saf renklerden oluşan üç boyutlu biçimlerin temsili olan gölge, İslam'ın saflaştırılmış soyut sanatının görüngüleri şeklinde yüzeye yansır. Böylece Doğu ve Batı olan iki kültürün soyut sanatının yan yanılığı, yani Batı'nın soyut sanatının somut varlığı ile Doğu'nun soyut sanatının gizemli soyut hâli, birbirinin parçası niteliğinde sunulur. Yapıtta karmaşık kabloların gölgeleri, sanatçının önceki çalışmalarında bulunan kaligrafik özellikleri taşır. Daha çok hat sanatının emarelerini yansıtan bu gölgeler, Türk-İslam sanatının derin, soyut ve estetik zenginliğine dair pareler sezinletir. Örneğin Türk-İslam mimarisinin nadir eserlerinden Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın kapılarındaki ışık-gölge etkisiyle beliren silüetleri hatırlatır. 'Mavi Senfoni', 'Mimar Sinan' ve 'Muhteşem Çağ' gibi kendi

kültürünün zenginliklerine atıf yapan eserler üreten sanatçının işlerinde kültürel öğelerden izler bulunması olağan görünmektedir.

Doğançay'ın işlerinde kolaj önemli bir yere sahiptir. Yapıtlarında boya resim ve hazır nesne, dolayısıyla gerçek ve kurgu, soyut görsellik ile nesnel gerçeklik yan yanadır. Bu anlamda kavramsal ilişkisellik boyutuyla **juxtaposition/çakışma** stratejisinden faydalandığı söylenebilir. Fakat sanatçı yapıtlarında kolajı daha çok **taklitçilik** stratejisi yoluyla kullandığı görülür. Çünkü yaşamın içinden alınan kent duvarlarına ait imgeler kopyalanarak sanatçının işlerinde yeniden üretilmiştir. Bu imgeler sanatçının müdahaleleriyle yapıta dönüştüğünde, dönemin belleksel izlerini taşıyan dokümanter özelliğini yitirmemiştir.

Tablo 4: Burhan Doğançay'a ait 'Telefon Kutuları (39)' adlı yapıtın göstergebilim anlam çözümleme şeması

Gösterge	Düz anlam	Yan anlam	Derin anlam
Duvar	Bir yapıyı ayıran düzlem	Sınır, ayna, iletişim, tanık, özgürlük, baskı, belge	Toplum, psikoloji, sosyoloji, doğa, politika
Telefon kutuları	Nesne	Gerçek, somut varlık, iletişim, belge	Felsefe, toplum, teknoloji
Kablo	Nesne	Gerçek, somut varlık, iletişim	Felsefe, toplum, teknoloji
39 yazılı numara panosu	Nesne	Gerçek, nesne, adres, iletişim, parsel, belge	Felsefe, toplum, kent, politika
Gölge	Silüet	Cisimleştirme, dünyevi varlığın işareti, iz düşümü, temsil	Felsefe, bilim, metafizik
Kaligrafi	Yazı sanatı	Soyut anlamlar, estetik,	Kültür, felsefe, metafizik, inanç

Doğançay'ın 'Duvarlar' serisi, kent belleği ve toplumsal hafızanın izlerini taşıyan yüzeyler üzerinden şekillenir. Sanatçı, kolaj ve aplike tekniklerini bir arada kullanarak, duvarlardaki afiş, yazı ve izleri resimsel bir dile dönüştürür. Burada aplike, yalnızca biçimsel bir ekleme değil, aynı zamanda toplumsal katmanların ve hafızanın kavramsal bir göstergesi olarak işlev görür. Doğançay'ın eserlerinde, kolaj ve aplike teknikleri, kent yaşamının çok katmanlı yapısını ve geçiciliğini vurgulayan kavramsal bir stratejiye dönüşmüştür.

4.3. Rabia Demir

Kahramanmaraş doğumlu olan Demir, sanat ortamında hem akademisyen hem de sanatçı kimliğiyle varlığını sürdürmektedir. Resim, edebiyat ve sinema, onun işlerini oluşturmada beslendiği kaynaklardandır. Güncel sanat pratiklerinin fotoğraf, video, yerleştirme, hazır nesne ve resim gibi alanlarında üretim yapmaktadır. Birçok malzemeyi aynı anda kullanma olanağı sağladığı için kolaj, onun için vazgeçilmez bir tekniktir. 'Gönderilmemiş mektuplar', 'Babaya mektup', 'Sessiz ol' gibi serilerle ürettiği projelerinde otosansür kavramı öne çıkmaktadır (kişisel iletişim, 24 Şubat 2022).

Görsel 5: Rabia Demir, 'Mektup', ilaç kutularından yapılmış kâğıt üzerine akrilik, kolaj, 30x30 cm, (2021).

Kaynak: Sanatçı arşivinden 24 Şubat 2022 tarihinde alınmıştır.

Demir'in 'Gönderilmemiş mektuplar' adlı serisinden olan bu yapıtı, onun süreç içinde oluşturduğu çalışmalarındandır. Sanatçı, annesinin hastanede kaldığı günlerde yazılan günlükler, tedavi malzemelerinden ilaç kutusu, gazlı bez, kapsül ve prospektüs gibi malzemeleri biriktirerek işlerini üretmiştir. Her biri sanatçı için belleksel iz taşıyan bu malzemeler, aslında toplumsal hafızanın da izlerini yansıtır.

Resim, ilaç kutusu kâğıdı üzerine yapılmıştır. "Tablo 5'teki bilgilere göre ilaçlar hastalık boyunca ağrı ve acıların dinmesinde, yaraların iyileşmesinde bağlanan umuttur. İlaç kutusu ise, görünmez olan benliği yüzünden içine attıklarını bedenselleştiren vücut gibidir. Dolayısıyla beden de kapalı bir kutu gibi otorite tarafından yok sayılan her şeyin saklanıp biriktirildiği yerdir. Ta ki tüm birikenler hastalık olarak su yüzüne çıkana kadar. İşte o zaman kutular açılır ve şifa için çıkan ilaçlar gibi gizlenmiş benliğin biriktirdikleri de okunmak üzere açılıp saçılır. Bu yüzden hastalık sürecinin yol arkadaşları olan ilaç kutuları, sanatçının işlerinin ana malzemesidir. Bu kutular açılarak sessizce yaşananlara ayna tutmaktadır. Toplumsal kalıplar yüzünden bireyin yok sayılışı, üstlendiği rollerin kimliğini örtmesi, hatta belki de alt metinlerde makro düşünce ile eril egemen kapitalizm sisteminde bir parça olan ilaç firmaları üzerinden, yine kendisinin bozduğu psikolojilerden kaynaklı hastalıklara şifa dağıtması; mikro düşünceyle ise eril tahakkümün ailedeki izdüşümü olan otorite babanın, üstlendiği roller yüzünden bilinçli ya da bilinçsiz bireyin bozulan sağlığının müsebbibi, aynı zamanda ilacı olduğu okunabilir. Yapıtta bir başka gösterge ise gazlı bezdir. Demir'in anlatım dilinde belleğe işaret ederken gizleme, örtme, kapatma gibi eylemleri de haber verir. Fakat kumaşın narin, yıpranmaya açık transparan yapısıyla bu koşulları sağlaması olanaksızdır. Tıpkı unutulmaya çalışılan hiçbir şeyin örtbas edilerek yok sayılamayacağı gibi. Başka bir yaklaşımla gazlı bez, cilt sanatında kitap fasiküllerini bir arada tutarak kitabın sırt kısmından cilde tutturulmasında küçük ama bütünleştirici bir rol üstlenir. Bu bakışla sanatçının işleri, temsili kendi içine gizlenmiş birey olan, her biri izleyiciye okunmak üzere sunulan dağılmış birer kitap içeriği gibidir. Resmin zemini altın rengi ile boyanmıştır. Sağlık zenginliğinin vurgulandığı anlaşılabilir. Altın ve sağlık dünyevidir. Dolayısıyla geçicidir. Belki de en az altın kadar değerli olan sağlığın, öteberi gibi harcanan meta hâlini açılar. Yazı, yapıt üzerinde sanatçının anlatım dilinin bir malzemesi olarak ifade aracına dönüşür. Belki de bu yüzden katmanlar hâlinde oturtulan ilaç kutusu kâğıtlarına yatay veya dikey yazılarla oluşturulan metinlerin, yer yer

okunurluğunu yitirdiği görülür. Çünkü amaçlanan şey yapıttaki kavramsal metinlerin okunurluk kazanmasıdır. Yazının birçok alt anlamı vardır. Ancak Demir'in yapıtında, serilerinin ismini etkileyen söylenmeyen sözler, muhatabına ulaşmayan mektuplar, görünmez kılınan duygular etrafında açılır. Kolaj katmanları; kabuk, yama, örtme, gizleme, saklama, sansür ve otosansür gibi kavramları yansıtır. Tekrar, alışmayı getirir ve alışılan şeye duyarsızlaşılır. Bu sebeple sanatçının işlerindeki somut nesne katmanları aslında soyut duygu katmanlarının açılımıdır.

Sanatçı işlerinde kolajı uygularken kavramsal stratejilerden **yeniden biçimlendirmeyi** kullandığı görülür. Çünkü Demir, tıbbi ve günlük alanda kullanılan malzemeleri alıp sanat üretiminin diline dönüştürmüştür. Disiplinlerarasıdır, mektubu resim sanatına taşımıştır.

Tablo 5: Rabia Demir'e ait 'Mektup' adlı yapıtın göstergebilim anlam çözümleme şeması

Gösterge	Düz anlam	Yan anlam	Derin anlam
İlaç kutusu	İlaç saklanan kutu/kap	Acı, şifa, muhafaza, umut, hastalık, süreç, bellek, külfet	Psikoloji, toplum, ekonomi
Gazlı bez	Tıbbi malzeme	Örtme, hassasiyet, yara, tedavi, bellek	Tıp, tekstil, psikoloji
Tülbent	Pamuklu kumaş	Kadın, sansür, başörtüsü, bellek	Kültür, inanç, gelenek, cinsiyet
Yıldız	Dore, parlak renk	Değerli, dünyevi, aydınlık, cömertlik, zenginlik, sonsuzluk	psikoloji, kültür, toplum, ekonomi, kapitalizm, inanç
Nesne tabakası	Katman	Kabuk, yama, örtme, tekrar, duyarsızlaşma	Psikoloji, toplum, birey, kültür
Yazı	Metin	Dil, duygu, yazgı, sağaltım, iletişim,	Edebiyat, kültür, din, sosyoloji

Demir'in çalışmaları, malzeme yoluyla kavramsal bir yüzey dili geliştirmeye odaklanır. Sanatçı, aplike ve kolaj tekniklerini bir arada kullanarak, yüzeyde katmanlar ve dokular oluşturur. Bu katmanlar, toplumsal ve bireysel hafızanın izlerini taşır. Demir'in eserlerinde aplike, malzemenin dönüştürücü gücünü ve çağdaş sanatın çok katmanlı yapısını vurgulayan bir stratejiye dönüşmüştür.

4.4.Gözde İlkin

İstanbul'da yaşayan İlkin, çok disiplinli bir sanat anlayışıyla çalışmalarını üretmektedir. Sanatçının yapıtlarında kumaş, yalnızca malzeme olmaktan öte kültürel, tarihsel ve toplumsal anlamlarıyla okunmaya sunulur. Kaygusuz Günay (2019)'a göre, öncesinde işlevsel ya da süsleme amaçlı kullanılmış örtüler, geçmişin izlerini barındıran buluntu kumaşlar, yaşanmış anların görüntüsünü şimdiye taşıyan aile fotoğrafları; İlkin'in çalışmalarında, kültürel kodların şekillendirdiği kolektif bir hafıza inşasına dönüşür (s.896). Sanatçının seri kompozisyonlarında kumaş ve iplik ile yüzeydeki öğeleri birleştiren dikişler, aslında geçmiş, şimdi, gelecek, bellek, gerçek ve hayal gibi kavramları yan yana getirerek izleyicinin zihninde de birbirine diker. Kadın-doğa ilişkisini ideolojik yönden ele alan sanatçı, ekofeminist yaklaşımla işler üretmektedir.

Görsel 6: Gözde İlkin, 'Hışırta', buluntu kumaş üzerine dikiş ve boya, 100x148cm, (2017-2018).

Kaynak: <https://gozdeilkin.blogspot.com/2019/04/organized-habitation-2015-2018.html> web adresinden ulaşılmıştır. (Erişim tarihi: 25.02.2022).

Sanatçının 'Hışırta' adlı çalışmasında; yatay dikdörtgen biçimli bir alana yayılmış yeşil sarmaşıklarla dolu bir yüzey görülür. Onların arasına karışmış topluluk hâlindeki kökler ve üzerinde, yine onlarla iç içe girmiş pudra rengi birleşik bir kütleyi andıran amorf bedenler dikkat çeker. Resim, adı ile de örtüşen, bitkilerin habitat ortamındaki saf bir aradalığın hışırtısını duyurur gibidir.

Kompozisyon, buluntu kumaş üzerine tasarlanmıştır. 'Tablo 6'daki verilere göre kumaş, gösterge olarak günlük kullanım nesnesi kimliğiyle yaşam alanı olan eve, dolayısıyla belleğe işaret eder. Kendi varlığını korurken sanatçının müdahalesiyle yeni kodlar da kazanır. Resmin yüzeyine hâkim desen, yeşil tonlarındaki yapraklarla çevrelenmiş dallardır. Mecazi olarak tutunma, kaynaşma, kenetlenme, yanındakinin desteğiyle biçimlenip büyüyerek ilerleme, ayrı fertlerin birbirine bağlıyken güçlü ve kocaman bir aile olma gibi yan anlamlara işaret eder. Gövdelerle kaynaşmış kökler ise resimde manevi temel güce, temel gücün kaynağını oluşturan öze, var olmak için ihtiyaç duyulanlarla kurulan bağa ve hayata tutunmaya yönelik okumalar için izleyiciye ipucu verir. Kompozisyonda merkeze oturtulan gövde ya da beden imgeleri, çeşitli alt anlamlar taşımaktadır. Bir varlığın sahip olduğu gizil güce, can evine, ya da onu ayakta tutan temsiline işaret eder. Yapıtta ise hem bitkilerin gövdeleri hem de metamorfoza uğramış kadın bedenleri kullanılmıştır. Belki de sanatçı tüm canlıları ayırt etmeksizin tabiat içinde eşitlemiş ve hiyerarşi olmaksızın kaynaştırmıştır. Doğanın potansiyel gücünün ancak bu kenetlenme ile tekrar ortaya çıkabileceğinin tahminidir. Yapıtta gittikçe amorfleşen kadın figürler, başları tamamen başkalaşmış tek bir bütüne dönüşmüş gövdelerden ibarettir. Resme uzaklaşarak bakıldığında yeşil bir dünya haritasının henüz ayrılmamış bütün kara kütlesi hâli gibidir. Doğanın gittikçe tahrip edilerek tüketilmesinin gelecekte yaratacağı sorunlar, eskiden olduğu gibi ancak eril hakimiyetin olmadığı bir ortamda kadın ve doğa potansiyelinin birleşmesiyle çözümleneceği okunabilir. Bir tür zihinlerin başkalaşımı sonucu (figürlerin başları bozuma uğradığı için) geçiş sağlanan yeni evrede tüm canlıların iç içe yaşadığı orman; ev, aile, yaşam alanı, birlik-dirlik-bütünlük, hayat, yaşam döngüsü gibi kavramlara kucak açar. Bu durum, gelecek için özlenen, ihtiyaç duyulan bir hayaldir.

Sanatçının işlerinde kolajı kavramsal stratejilerden **tahmin** yoluyla uyguladığı görülmektedir. Ayrıca buluntu kumaşları ve dikiş gibi tekstil tekniklerini sanatsal anlatım dilinin malzemesine dönüştürdüğü için **yeniden biçimlendirme** taktiğinden faydalandığı görülür. Serilerde yer alan sembolik imler **metafora** işaret ederken zıtlıkları birleştirmesi bakımından **juxtaposition/çakışma** stratejisinden

yararlanıldığı söylenebilir.

Tablo 6: Gözde İlkin'e ait 'Hışırıtı' adlı yapıtın göstergebilim anlam çözümleme şeması

Gösterge	Düz anlam	Yan anlam	Derin anlam
Kumaş	Tekstil	Tüketim, kadınsı, hafıza, ev, yaşam alanı	Toplum, endüstri, kültür, ekonomi, feminizm, psikoloji
Dal	Ağaç kolu	Tutunma, yuva, kaynaşma, kenetlenme, ilerleme, büyüme,	Tabiat, habitat, ekoloji, coğrafya
Kök	Bitkilerin topraktan besin alan kısmı	Manevi temel güç, kaynak, öz, bağ, tutunma	Biyoloji, felsefe, metafizik
Beden/Gövde	Bir şeyin asıl bölümü	Canevi, potansiyel (gizil güç), varlık, temsil	Biyoloji, psikoloji, felsefe, metafizik
Kadın	Erişkin dişi insan	Toprakana/Tabiatana/Ana tanrıça, anaerkil, dişi, şefkat, bereket, bolluk, şifa, yaşam döngüsü	Mitoloji, inanç, kültür, doğa
Başkalaşma	Değişim, dönüşüm	Bozulma, geçiş, evre, birlik, güç, kudret	Biyoloji, jeoloji, tabiat
Bitki topluluğu	Orman	Ev, aile, yaşam alanı, birlik, dirlik-bütünlük, hayat, yaşam döngüsü	Tabiat, habitat, ekoloji, coğrafya, mitoloji

İlkin'in tekstil temelli işleri, mekânsal ve bedensel sınırları sorgulayan bir stratejiye sahiptir. Sanatçı, aplike ve dikiş tekniklerini kullanarak, kumaş yüzeyler üzerinde organik ve akışkan formlar oluşturur. Bu formlar, birey ve çevre, beden ve mekân arasındaki geçirgenliği ve etkileşimi temsil eder. İlkin'in eserlerinde aplike, yalnızca bir süsleme değil, aynı zamanda sınırların, aidiyetin ve kimliğin sorgulandığı kavramsal bir araçtır.

Bütüncül değerlendirmeye aplike tekniği, tarihsel olarak geleneksel el sanatlarının bir parçası olarak ortaya çıkmış, çoğunlukla işlevsel ve dekoratif amaçlarla kullanılmıştır. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sanat-zanaat ayrımının postmodern dönemde belirsizleşmesiyle birlikte, aplike ve benzeri teknikler çağdaş sanatın kavramsal ve eleştirel diline entegre olmuştur. Bu dönüşüm, sanatçının kullandığı malzeme ve tekniklerin yalnızca biçimsel birer unsur olmaktan çıkıp, düşüncenin ve kavramsal stratejinin taşıyıcısı haline gelmesiyle yakından ilişkilidir (Adamson, 2007; Dormer, 1997).

Kavramsal sanatın yükselişiyle birlikte, sanatçılar için malzeme seçimi ve teknik uygulama, eserin anlam dünyasını kuran temel unsurlardan biri haline gelmiştir. Özellikle tekstil, keçe, kumaş gibi gündelik ve 'alçak' kabul edilen malzemelerin sanat nesnesine dönüşmesi, hem toplumsal cinsiyet, kimlik, hafıza gibi temaların işlenmesine olanak tanımış hem de sanatın sınırlarını genişletmiştir (Parker, 2010; Auther, 2010). Aplike, bu bağlamda, hem gelenekselin izini taşıyan hem de çağdaş sanatın kavramsal açılımlarına kapı aralayan bir teknik olarak öne çıkmaktadır.

Bu araştırmada incelenen sanatçılar, applike ve kolaj tekniklerini yalnızca biçimsel birer ekleme ya da süsleme olarak değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve bireysel anlamların taşıyıcısı olarak kullanmaktadır. Burhan Doğançay'ın 'Duvarlar' serisinde, kent belleği ve toplumsal hafıza, kolaj ve applike teknikleriyle katmanlı bir yüzeyde yeniden inşa edilir. Doğançay'ın duvarları, toplumsal izlerin, afişlerin, yazıların ve zamanın biriktiği, sürekli değişen bir anlatı alanı sunar. Burada applike, yalnızca bir teknik değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın ve kent kimliğinin kavramsal bir göstergesi olarak işlev görür. Sanatçının kullandığı malzeme ve yüzey düzenlemeleri, izleyiciyi kent yaşamının çok katmanlı yapısı ve geçiciliği üzerine düşünmeye davet eder (Doğançay, 1986).

Gülsün Karamustafa ise, applike tekniğini göç, kimlik ve toplumsal hafıza temalarını işlemek için çağdaş bir anlatı aracı olarak kullanır. Karamustafa'nın tekstil temelli işleri, bireysel ve toplumsal hikâyelerin katmanlaşmasını, kumaş parçalarının bir araya getirilmesiyle görselleştirir. Sanatçının eserlerinde applike, aidiyet, yerinden edilme ve kimlik arayışının bir göstergesi olarak öne çıkar. Karamustafa, geleneksel teknikleri çağdaş bir bağlama taşıyarak, geçmiş ile bugün, bireysel ile toplumsal arasında bir köprü kurar. Bu yaklaşım, çağdaş sanatın "malzeme üzerinden kavramsal anlatı" kurma eğilimiyle örtüşmektedir (Karamustafa, 2013; Parker, 2010).

Gözde İlkin'in işleri, applike ve dikiş tekniklerini kullanarak mekânsal ve bedensel sınırları sorgulayan bir stratejiye sahiptir. İlkin'in eserlerinde, kumaş yüzeyler üzerinde oluşturulan organik ve akışkan formlar, birey ve çevre, beden ve mekân arasındaki geçirgenliği ve etkileşimi temsil eder. Applike burada, yalnızca bir süsleme değil, aynı zamanda sınırların, aidiyetin ve kimliğin sorgulandığı kavramsal bir araçtır. İlkin'in pratiği, çağdaş sanatın disiplinlerarası ve malzeme temelli yaklaşımını yansıtır; tekstil ve applike, toplumsal cinsiyet, ekoloji ve kimlik gibi güncel meselelerin tartışıldığı bir platforma dönüşür (İlkin, 2020).

Rabia Demir'in çalışmaları ise, malzeme yoluyla kavramsal bir yüzey dili geliştirmeye odaklanır. Demir, applike ve kolaj tekniklerini bir arada kullanarak, yüzeyde katmanlar ve dokular oluşturur. Bu katmanlar, toplumsal ve bireysel hafızanın izlerini taşır; malzemenin dönüştürücü gücü, çağdaş sanatın çok katmanlı yapısını vurgular. Demir'in eserlerinde applike, hem biçimsel hem de kavramsal düzeyde, geçmişin ve bugünün izlerini bir araya getiren bir stratejiye dönüşmüştür. Sanatçının malzeme seçimi ve yüzey düzenlemeleri, izleyiciyi hem dokunsal hem de düşünsel bir deneyime davet eder (Demir, 2022).

Bu sanatçıların ortak noktası, applike ve kolaj tekniklerini, çağdaş sanatın kavramsal ve eleştirel diline entegre etmeleridir. Her biri, geleneksel teknikleri güncel meselelerle buluşturarak, sanatın sınırlarını ve anlam dünyasını genişletmektedir. Applike, bu sanatçılar için yalnızca bir teknik değil, aynı zamanda toplumsal hafıza, kimlik, aidiyet, göç, mekân ve beden gibi temaların tartışıldığı bir kavramsal platformdur. Bu yaklaşım, çağdaş sanat literatüründe 'expanded painting' (genişletilmiş resim) ve 'material-based conceptual art' (malzeme temelli kavramsal sanat) tartışmalarıyla da örtüşmektedir (De Zegher, 2006; Jones, 2012).

Sonuç olarak, applike tekniği Türk çağdaş sanatında biçimsel bir unsurdan öte, kavramsal ve eleştirel bir anlatı aracına evrilmiştir. Sanatçılar, geleneksel teknikleri çağdaş bir bağlama taşıyarak, hem bireysel hem de toplumsal hafızanın izlerini, kimlik ve aidiyet arayışlarını, mekân ve bedenin sınırlarını sorgulayan çok katmanlı anlatılar üretmektedir. Bu dönüşüm, hem sanatın malzeme ve teknikle kurduğu ilişkiyi hem de çağdaş sanatın toplumsal ve kültürel meselelerle kurduğu diyalogu güçlendirmektedir. Araştırmanın bulguları, applike ve kolaj tekniklerinin Türk çağdaş sanatında kavramsal bir stratejiye dönüşümünü ortaya koyarken, aynı zamanda sanat-zanaat, gelenek-çağdaşlık, bireysel-toplumsal gibi ikiliklerin de yeniden düşünülmesine katkı sunmaktadır.

Bulgular, yalnızca Türk çağdaş sanatında değil, uluslararası sanat ortamında da gözlemlenen bir eğilime işaret etmektedir. Örneğin, Rozsika Parker (2010) ve Elissa Auther (2010), tekstil ve applike tekniklerinin Batı'da da toplumsal cinsiyet, kimlik ve hafıza temalarını işlemek için kavramsal sanatın bir parçası haline geldiğini vurgular. Benzer şekilde, Lucy Lippard (1973) ve Griselda Pollock (1996), geleneksel el sanatlarının çağdaş sanat pratiklerine entegre edilmesinin, sanat-zanaat ayrımını sorgulayan küresel bir hareket olduğunu belirtir.

Bu bağlamda, makalede incelenen Türk sanatçıların pratikleri, uluslararası literatürde ‘expanded painting’ (de Zegher, 2006; Jones, 2012) ve ‘material-based conceptual art’ tartışmalarıyla örtüşmektedir. Aplike ve kolaj tekniklerinin kavramsal bir stratejiye dönüşmesi, hem Batı’da hem de Türkiye’de sanatın malzeme ve teknikle kurduğu ilişkiyi yeniden tanımlamaktadır.

5.Araştırma Bulgularının Tartışılması

Bu araştırmanın bulguları, applike tekniğinin Türk çağdaş sanatında yalnızca biçimsel bir unsur olmaktan çıkarak, kavramsal ve eleştirel bir stratejiye dönüştüğünü göstermektedir. Sanatçılar, geleneksel teknikleri çağdaş sanatın güncel meseleleriyle buluştururken, malzeme ve yüzey arayışlarını da kavramsal bir anlatının parçası haline getirmiştir.

5.1.Aplike ve Kolajın Kavramsal Dönüşümü

Araştırmada incelenen sanatçılar, applike ve kolaj tekniklerini biçimsel birer ekleme olarak kullanmakla kalmamış, bu teknikleri toplumsal hafıza, kimlik, göç, mekân ve beden gibi kavramsal temaların taşıyıcısı haline getirmiştir. Burhan Doğançay’ın ‘Duvarlar’ serisinde, kolaj ve applike teknikleri kent belleği ve toplumsal izlerin katmanlaşmasını simgelerken, bu katmanlar aynı zamanda toplumsal hafızanın ve kimliğin inşasında rol oynamaktadır. Doğançay’ın eserlerinde, duvar yüzeyleri, zamanın ve toplumsal değişimin izlerini taşıyan birer anlatı alanı olarak işlev görür. Bu yaklaşım, aplikenin biçimsel bir teknikten öte, kavramsal bir stratejiye dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Gülsün Karamustafa’nın eserlerinde ise applike, göç, aidiyet ve kimlik temalarının işlenmesinde önemli bir araç olarak öne çıkar. Karamustafa, geleneksel tekstil tekniklerini çağdaş bir bağlama taşıyarak, bireysel ve toplumsal hafızanın katmanlarını kumaş yüzeylerde bir araya getirir. Bu yaklaşım, hem malzemenin hem de tekniğin kavramsal bir anlatı aracı olarak kullanılabileceğini gösterir. Karamustafa’nın eserlerinde applike, geçmiş ile bugün, bireysel ile toplumsal arasında bir köprü kurar ve izleyiciyi kimlik, aidiyet ve göç gibi güncel meseleler üzerine düşünmeye davet eder.

Gözde İlkin’in tekstil temelli işleri, applike ve dikiş tekniklerini kullanarak mekânsal ve bedensel sınırları sorgular. İlkin’in eserlerinde, kumaş yüzeyler üzerinde oluşturulan organik formlar, birey ve çevre, beden ve mekân arasındaki geçirgenliği temsil eder. Aplike burada, sınırların, aidiyetin ve kimliğin sorgulandığı kavramsal bir araç olarak öne çıkar. İlkin’in pratiği, çağdaş sanatın disiplinlerarası ve malzeme temelli yaklaşımını yansıtır; tekstil ve applike, toplumsal cinsiyet, ekoloji ve kimlik gibi güncel meselelerin tartışıldığı bir platforma dönüşür.

Rabia Demir’in çalışmaları ise, malzeme yoluyla kavramsal bir yüzey dili geliştirmeye odaklanır. Demir, applike ve kolaj tekniklerini bir arada kullanarak, yüzeyde katmanlar ve dokular oluşturur. Bu katmanlar, toplumsal ve bireysel hafızanın izlerini taşır; malzemenin dönüştürücü gücü, çağdaş sanatın çok katmanlı yapısını vurgular. Demir’in eserlerinde applike, hem biçimsel hem de kavramsal düzeyde, geçmişin ve bugünün izlerini bir araya getiren bir stratejiye dönüşmüştür.

5.2.Sanatçılar Arası Bağlar ve Farklılıklar

İncelenen sanatçılar arasında, applike ve kolaj tekniklerinin kullanımı açısından hem ortaklıklar hem de özgün yaklaşımlar gözlemlenmiştir. Tüm sanatçılar, geleneksel teknikleri çağdaş bir bağlama taşıyarak, malzeme ve yüzey arayışlarını kavramsal bir anlatının parçası haline getirmiştir. Ancak, her sanatçının kendi pratiğinde öne çıkan temalar ve kavramsal stratejiler farklılık göstermektedir. Doğançay’ın kent belleği ve toplumsal hafıza vurgusu, Karamustafa’nın göç ve kimlik temaları, İlkin’in mekân ve beden sorgulamaları, Demir’in ise malzeme ve yüzey arayışları, applike ve kolaj tekniklerinin çağdaş sanattaki çok yönlü kullanımını ortaya koymaktadır.

5.3.Kuramsal Bağlam ve Literatürdeki Yeri

Bu bulgular, çağdaş sanat literatüründe ‘expanded painting’ (genişletilmiş resim) ve ‘material-based conceptual art’ (malzeme temelli kavramsal sanat) tartışmalarıyla örtüşmektedir. Aplike ve kolaj tekniklerinin kavramsal bir stratejiye dönüşmesi, sanatın malzeme ve teknikle kurduğu ilişkiyi yeniden tanımlamakta ve sanat-zanaat, gelenek-çağdaşlık gibi ikiliklerin sorgulanmasına olanak tanımaktadır (Adamson, 2007; Parker, 2010). Ayrıca, bu dönüşüm, toplumsal cinsiyet, kimlik, hafıza

ve göç gibi güncel meselelerin sanat yoluyla tartışılmasına da zemin hazırlamaktadır.

5.4.Eleştirel Değerlendirme

Araştırmanın bulguları, applike ve kolaj tekniklerinin Türk çağdaş sanatında biçimsel bir unsurdan öte, kavramsal ve eleştirel bir anlatı aracına evrildiğini göstermektedir. Sanatçılar, geleneksel teknikleri çağdaş bir bağlama taşıyarak, hem bireysel hem de toplumsal hafızanın izlerini, kimlik ve aidiyet arayışlarını, mekân ve beden sınırlarını sorgulayan çok katmanlı anlatılar üretmektedir. Bu dönüşüm, hem sanatın malzeme ve teknikle kurduğu ilişkiyi hem de çağdaş sanatın toplumsal ve kültürel meselelerle kurduğu diyalogu güçlendirmektedir.

Sonuç

Bu araştırma, geleneksel applike tekniğinin 1960 sonrası Türk çağdaş sanatında geçirdiği dönüşümü, kavramsal kolaj stratejisi bağlamında incelemiştir. Çalışmada, aplikenin tarihsel kökenlerinden başlayarak, çağdaş sanat pratiklerinde nasıl yeniden anlamlandırıldığı ve sanatçılar tarafından nasıl kavramsal bir anlatı aracına dönüştürüldüğü göstergebilimsel ve betimsel analizlerle ortaya konmuştur.

Araştırmanın bulguları, applike tekniğinin Türk çağdaş sanatında yalnızca biçimsel bir unsur olmaktan çıkarak, toplumsal hafıza, kimlik, göç, mekân ve beden gibi güncel meselelerin tartışıldığı kavramsal ve eleştirel bir stratejiye dönüştüğünü göstermektedir. Burhan Doğançay'ın 'Duvarlar' serisinde, kolaj ve applike teknikleri kent belleği ve toplumsal izlerin katmanlaşmasını simgelerken, bu katmanlar aynı zamanda toplumsal hafızanın ve kimliğin inşasında rol oynamaktadır. Gülsün Karamustafa, applike tekniğini göç, aidiyet ve kimlik temalarını işlemek için çağdaş bir anlatı aracı olarak kullanmakta; bireysel ve toplumsal hikâyeleri kumaş yüzeylerde katmanlaştırarak geçmiş ile bugün arasında bir köprü kurmaktadır. Gözde İlkin'in tekstil temelli işleri, applike ve dikiş teknikleriyle mekânsal ve bedensel sınırları sorgulamakta, birey ve çevre arasındaki geçirgenliği ve etkileşimi kavramsal bir düzlemde tartışmaktadır. Rabia Demir ise, malzeme yoluyla kavramsal bir yüzey dili geliştirerek, applike ve kolaj tekniklerini toplumsal ve bireysel hafızanın izlerini taşıyan çok katmanlı anlatılar üretmek için kullanmaktadır.

Sanatçıların her biri, geleneksel teknikleri çağdaş bir bağlama taşıyarak, malzeme ve yüzey arayışlarını kavramsal bir anlatının parçası haline getirmiştir. Applike ve kolaj tekniklerinin bu şekilde kullanımı, sanat-zanaat, gelenek-çağdaşlık, bireysel-toplumsal gibi ikiliklerin yeniden düşünülmesine olanak tanımış; sanatın malzeme ve teknikle kurduğu ilişkiyi yeniden tanımlamıştır. Araştırmanın yöntemsel çeşitliliği ve sistematik analizi, elde edilen bulguların geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmış; literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında, Türk çağdaş sanatında applike ve kolaj tekniklerinin özgün ve çok katmanlı bir kavramsal stratejiye dönüştüğünü ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, applike tekniği Türk çağdaş sanatında biçimsel bir unsurdan öte, kavramsal ve eleştirel bir anlatı aracına evrilmiştir. Sanatçılar, geleneksel teknikleri güncel meselelerle buluşturarak, hem bireysel hem de toplumsal hafızanın izlerini, kimlik ve aidiyet arayışlarını, mekân ve beden sınırlarını sorgulayan çok katmanlı anlatılar üretmektedir. Bu dönüşüm, çağdaş sanatın toplumsal ve kültürel meselelerle kurduğu diyalogu güçlendirmekte ve applike ile kolaj tekniklerinin güncel sanat pratiklerindeki rolünü yeniden tanımlamaktadır.

Bu çalışma, applike ve kolaj tekniklerinin Türk çağdaş sanatındaki kavramsal açılımlarını ortaya koyarak, literatüre özgün bir katkı sunmakta ve gelecekte yapılacak araştırmalar için aşağıdaki sonuçlarıyla yeni bir perspektif önermektedir.

1.Aplikenin Kavramsal Sanattaki Yeri:

Araştırma, aplikenin çağdaş sanatta bir kavramsal strateji olarak kullanılabileceğini göstermiştir. Bu durum, geleneksel tekniklerin çağdaş sanatta nasıl yeniden anlam kazandığını ortaya koymaktadır. Örneğin, Gülsün Karamustafa'nın "Elvisli Seccade" adlı eseri, aplikenin kültürel ve toplumsal temaları ele almak için nasıl bir araç hâline geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda, applike, yalnızca bir teknik değil, aynı zamanda bir düşünceyi ifade eden bir dil olarak değerlendirilebilir.

2.Sanat ve Zanaat Arasındaki Sınırların Bulanıklaşması:

Postmodern dönemde sanat ve zanaat arasındaki ayrımın ortadan kalkması, applike gibi geleneksel tekniklerin çağdaş sanatta yeniden yorumlanmasına olanak tanımıştır. Bu durum, applikenin yalnızca estetik bir teknik olarak değil, aynı zamanda bir kavramsal araç olarak kullanılmasını sağlamıştır. Örneğin, Gözde İlkin'in "Hışırta" adlı eseri, applikenin doğa, kadın ve toplumsal bellek gibi kavramları ele almak için nasıl bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

3.Kavramsal Kolaj ve Applike Arasındaki Benzerlikler:

Araştırma, applike ve kavramsal kolajın tarihsel ve yapısal olarak benzerlikler taşıdığını ortaya koymuştur. Her iki teknik de "birleştirme, ekleme, dikme" gibi ortak ilkeler üzerine kuruludur. Ancak, applike daha çok geleneksel bir teknik olarak değerlendirilirken, kolaj çağdaş sanatta kavramsal bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, applike ve kolaj arasındaki ilişki, geleneksel ve çağdaş sanat arasındaki etkileşimi anlamak için önemli bir tartışma alanı sunmaktadır.

4.Türk Çağdaş Sanatında Applike ve Kolaj:

Araştırma, Türk çağdaş sanatında applike ve kolajın kullanımına dair önemli bulgular sunmaktadır. Gülsün Karamustafa, Burhan Doğançay, Gözde İlkin ve Rabia Demir gibi sanatçılar, eserlerinde applike ve kolaj tekniklerini kullanarak toplumsal, kültürel ve bireysel temaları ele almışlardır. Bu sanatçılar, applike ve kolajı bir anlatım dili olarak kullanarak, çağdaş sanatta yeni bir perspektif sunmuşlardır.

5.Disiplinlerarası Yaklaşım:

Applike ve kolaj, yalnızca resim sanatında değil, aynı zamanda tekstil, iplik ve lif sanatları gibi farklı disiplinlerde de kullanılmaktadır. Bu durum, applike ve kolajın disiplinlerarası bir bağlamda ele alınmasını gerektirmektedir. Araştırma, applike ve kolajın farklı disiplinlerdeki kullanımını ele alarak, bu tekniklerin sanat ve zanaat arasındaki ilişkiyi nasıl dönüştürdüğünü göstermektedir.

Sonuçların Uygulamaya Katkısı

Bu araştırma, applike ve kavramsal kolajın çağdaş sanattaki kullanımını ele alarak, sanat tarihi, sanat eğitimi ve çağdaş sanat pratikleri için önemli bir kaynak sunmaktadır. Araştırmanın sonuçları, şu alanlarda uygulanabilir:

- **Sanat Eğitimi:** Geleneksel tekniklerin çağdaş sanatta nasıl yeniden yorumlanabileceğine dair bir rehber sunmaktadır.
- **Sanat Tarihi:** Applike ve kolajın tarihsel ve çağdaş bağlamdaki dönüşümünü ele alarak, sanat tarihi literatürüne katkı sağlamaktadır.
- **Sanat Pratikleri:** Sanatçılar için applike ve kolajın kavramsal bir strateji olarak nasıl kullanılabileceğine dair yeni bir perspektif sunmaktadır.

Öneriler

- Applikenin tarihsel gelişimi ve farklı kültürlerdeki kullanımı üzerine daha kapsamlı ve karşılaştırmalı çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle, applikenin Batı ve Doğu sanatındaki farklı yorumları incelenerek disiplinlerarası bir bağlam oluşturulabilir.
- Sanat eğitimi programlarında, applike ve kolajın disiplinlerarası bir bağlamda ele alınması teşvik edilmelidir. Örneğin, tekstil, resim ve heykel gibi farklı disiplinlerin bir arada kullanıldığı projeler geliştirilebilir.
- Sanatçılar, applike ve kolaj gibi geleneksel teknikleri çağdaş sanat pratiklerinde daha fazla kullanarak, bu tekniklerin kavramsal boyutlarını keşfedebilirler.
- Geleneksel el sanatlarının çağdaş sanat bağlamında yeniden yorumlanması, kültürel mirasın korunmasına ve tanıtılmasına katkı sağlayabilir. Bu bağlamda, applike gibi geleneksel tekniklerin çağdaş sanat sergilerinde daha fazla yer alması teşvik edilmelidir.

- Kavramsal sanat stratejilerinin, geleneksel tekniklerle nasıl birleştirilebileceğine dair teorik ve uygulamalı araştırmalar teşvik edilmelidir.
- Aplike ve kolaj gibi geleneksel tekniklerin dijital teknolojilerle birleştirilmesi üzerine çalışmalar yapılabilir. Örneğin, dijital kolaj teknikleriyle aplikenin birleştirilmesi, yeni sanatsal ifade biçimlerine olanak sağlayabilir.

Hakem: Dış, Bağımsız.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu makale, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürüttüğü Erciyes U'niversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SYL-2019-9671 kodlu proje ile desteklenen " Resim sanatında gelenekselden kavramsal sanata "Aplike" (1960-) " adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2. Yazar Katkıları:

Fikir: ZG,AA; **Kavramsallaştırma:** ZG,AA; **Literatür Taraması:** ZG,AA; **Veri Toplama:** ZG,AA; **Veri İşleme:** ZG,AA; **Analiz:** ZG,AA; **Yazma - orijinal taslak:** ZG,AA; **Yazma - inceleme ve düzenleme:** ZG,AA.

3. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

4. Finansman/Destek:

Bu çalışma, herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

5. Çıkar Çatışması:

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

6. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları:

KAYNAKÇA

Adamson, G. (2007). Thinking Through Craft. Berg Publishers.

Aktulum, K. (2006). Metinlerarası kolaj. Kitap-lık, 92, Mart, 75-90.

Arslan, S. (2019). Varlık ve biçim bağlamında gölge pratikleri. (Sanatta Yeterlik Tezi). Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Auther, E. (2010). String, Felt, Thread: The Hierarchy of Art and Craft in American Art. University of Minnesota Press.

Aykut, A. (2018). Estetik paradigmalar ışığında sanat ve eğitimi. Pegem Akademi.

Bedir Erişti, S.D. (Ed.). (2018). Görsel araştırma yöntemleri: Teori, uygulama ve örnek. Pegem Akademi.

Boote, D. N., & Beile, P. (2005). Scholars before researchers: On the centrality of the dissertation

- literature review in research preparation. *Educational Researcher*, 34(6), 3-15.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. Ed. M. Bütün & S. B. Demir). Siyasal Kitabevi.
- De Zegher, C. (2006). *The Invisible Thread: Textile Art in the 21st Century*. Lund Humphries.
- Demir, R. (2022). [Sanatçı arşivi ve kişisel iletişim].
- Dıvrak, M. (2010). *Klasik dönem Osmanlı çadır süslemelerinden kıvrırma, oturtma, çırpma (aplike) tekniğinin günümüz gereksinimlerine uyarlama önerileri*. (Yüksek Lisans Eser Metni). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğançay, B. (1986). *Walls of the World*. Rizzoli.
- Dormer, P. (1997). *The Culture of Craft*. Manchester University Press.
- Eco, U. (1979). *A Theory of Semiotics*. Indiana University Press.
- Girgin, F. (2018). *Çağdaş sanat ve yeniden üretim (Alıntı, öykünme, kolaj, taklit)*. Hayalperest Yayınevi.
- Ilkin, G. (2020). [Artist Statement]. <https://gozdeilkin.blogspot.com>
- Jones, A. (2012). *Seeing Differently: A History and Theory of Identification and the Visual Arts*. Routledge.
- Kaçmaz Ateş, Ö. (2020). Resimde gölgenin kullanımı ve Burhan Doğançay'ın yapıtlarında gölge. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 26, 497-515. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1473476>
- Kaplan, M.A. (2018). Çağdaş Türk sanatında göç, yersizyurtsuzlaşma olgusunun Gülsün Karamustafa sanat çalışmaları üzerinden incelenmesi. *Sobider*, 5(29), 314-324. https://sobider.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1960942612_4543%20Mehmet%20Akif%20KAPLAN.pdf&key=32080#
- Kaplanoğlu, L. (2008). Sanatsal bir değer olarak "kolaj" / 'collage' as an art value. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 13, 97-104. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/28954>
- Kaygusuz Günay, B. (2019). Kumaş üzerine işlenen hikayeler. *İdil*, 59, 891-899. <https://www.idildergisi.com/makale/pdf/1566407636.pdf>
- Keser, N. (2016). İplik sanatı: Sanat alanına kabul edilme mücadelesi ve çağdaş bir sanat dalı olarak yükselişi. *Humanitas*, 4(8), 165-179. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/263840>
- Koç, A. (2021). Çağdaş sanatta kültüralizm olgusu etrafında gelişen stratejiler. A. Aykut (Ed.), *Çağdaş sanat gündemi içinde* (s. 1-34). Livre de Lyon.
- Kuş, M. (2019). Postmodern sanat ve günümüz. *İdil*, 60, 1003-1010. <https://www.idildergisi.com/makale/pdf/1566145469.pdf>
- Lippard, L. (1973). *Six Years: The Dematerialization of the Art Object from 1966 to 1972*. University of California Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2nd ed.). Sage.
- Ok, M. (2012). Topkapı Sarayı padişah kaftanlarının üretim aşamalarında kullanılan dikiş teknikleri ve süsleme öğeleri. (Sanatta Yeterlik Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Özpınar, C. (2009). *Lif sanatında kavram*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Parker, R. (2010). *The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine*. I.B. Tauris.

- Pollock, G. (1996). Differencing the Canon: Feminist Desire and the Writing of Art's Histories. Routledge.
- Sakalauskaite, J. (2011). Lif Sanatı'nın kavramsal sanatla ilişkisi. Akdeniz Sanat, 4(7), 36-39. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275335>
- Soylu, R. (2019). Resimde ölüm ve fanilik imgelerinin göstergebilim çözümlemeleri. Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(23), 40-52. https://www.academia.edu/41636461/Sanatta_fanilik_ve_%C3%B6l%C3%BCm
- Sürür, A. (1976). Türk işleme sanatı. Ak yayınları Türk süsleme sanatları serisi: 4, Apa Ofset Basımevi.
- Turani, A. (2014). Çağdaş sanat felsefesi. Remzi Kitabevi.
- Web_1: Büyükb, İ. (2013, 3 Nisan). İş' te Hayat Burhan Doğançay (Video). <https://www.youtube.com/watch?v=unc7DEyyY-4>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

